

आई - मुलांचे मासिक

1st June '60

50

NAVE PATIL

आठव्या दिवशी रात्री दुर्योधन, दुःशासन शकुनी आणि कर्ण मिथार करण्यासाठी बसले. तेव्हा दुर्योधन म्हणाला—“आपल्या बाजूला भीष्म, द्रोण, कृप वगैरे सारखे वीर वसून अजून आपल्याला जय का नाही मिळत? आणि ते पांडव पहा? मोठ्या पराक्रमाने लढत आहेत! काय कारण बसेल काही कळत नाही. आपले सैन्य तर दररोज फस्ती कमीच होत चालले आहे. हे युद्ध म्हणजे बसे काही बघाच चालली आहे. माझ्या झैयाने कसा काय मला जय मिळतो काही सांगवत नाही.”

कर्ण म्हणाला—“महाराज, आपण एवढे निराश का होता. तुम्ही भीष्माला युद्ध करू नका म्हणून सांगून टाकत. म्हणजे मी पांडवांना एका क्षणात बीसगति देऊ, ते पहा गमपुरीचे द्वार त्यांच्यासाठी उघडे झाले

आहे. किती झाले तरी पांडव भीष्माचे लढके नावू आहेत. ते कसे पांडवांना मारतील? नहा भैरवसोर आणि सगीत आहे तो म्हातारा. त्याने शस्त्र सोडण्याचा अवकाश की मी उतरलोच खांगणांत. मग पाडाशील भाक्षा पराक्रम.”

कर्णाचे ते बद्दगार ऐकून दुर्योधनाला सभावाच वाटले. त्याने दुःशासनाला दुसऱ्या दिवशी युद्ध करण्यासाठी नैऋत्य करण्यार सांगितले आणि म्हणाला—“मी आताच्या आता भीष्माच्या शिबिरात जाऊन तु सांगितल्याप्रमाणे त्यांना संघात व लढत्याच करण्यासाठी नाग पाडतो.”

सांगितल्याप्रमाणे सरोवरच दुर्योधन उठला, कापडे केले आणि भीष्माच्या भेटीस गेला. बातांना आपल्या बरोबर काही निवडक लोक घेऊन गेला.

भीष्माने मोठ्या प्रमाने त्याचे स्वागत केले. त्याला बसावयास वासना दिले. प्रथम त्या दिवशीच्या युद्धाची टीका वगैरे झाल्यावर दुर्योधन एकाएकी म्हणाला—“आजोबा, तुम्ही म्हणाला होतात की केकेय, पांचाल आणि सोमक वगैरेच्या सेनांच्या सहार करीन, पण अद्याप त्यांतील एक सेना युद्धां संवली नाही. मला वाटते पांडवांच्या प्रेमा-मुळे तुमचा हात कचरतो आहे. एवढा वर नाश्यावर जावला राग बसेल तर तुम्ही हे युद्धाचे जोखड कर्णाच्या खांद्यावर आ. तो धवलां धवतां पांडवांना व त्यांच्या सर्व मित्रांना मारून टाकील.”

दुर्योधनाचे हे शोष्ण भीष्माला फार लागले. त्याला वाहेट वाटले आणि रागहि आला. तो आपल्या बनावील राग बाहेर न दाखविता शांतपणे म्हणाला—“मी तुम्हा साठीच युद्ध करीत आहे, हे तू पहातच आहेस. तुला मी अर्जुनाच्या पराक्रमाविषयी कित्येक वेळां सांगितले आहे. पण तुझा त्याच्यावर विश्वास नाही. माझ्यावर आ बाक्याच्या लक्षांतील काही उपभोग नाही. त्यापेक्षा अर्जुनावरच बाणबुद्धि का नाही करीत? गंधर्वांनी तुला पकडल्यावर

एकट्या अर्जुनाचेच ना घेऊन तुला सोडविले! तेव्हा कोठे गेले होते दुसरे माऊ आणि अर्जुनाला हारविणारा कर्ण? बिराट नगरा-जवळच्या युद्धांत एकट्या अर्जुनाचेच ना सर्वांना हारवले! त्याच्या पराक्रमाचे आणखी काय प्रमाण पाहिजे? अरे, तो अद्वितीय वीर आहे. ठीक आहे. तरी युद्धां तू म्हणतो आहेस म्हणून उद्यां मी सोमक व पांचाल सेनेशी युद्ध करीन आणि त्यांत मी तरी मारबा जाईन नाहीतर जिल्हंडी सोडून त्या दोन्ही सेना तरी नष्ट होतील. हेच माझे शेवटचे युद्ध.”

भीष्माला पुन्हा युद्धाला प्रवृत्त करून दुर्योधन आपल्या शिबिरांत निवून गेला. दुसऱ्या दिवशी उज्जडवांचे कौरवांनी आपली सेना 'सर्वतोमर' नावाच्या न्यूडोत उनी केली.

जवळ्या दिवशी अग्निमन्यूने असाधारण युद्धयौशर्य दाखविले. आज त्याच्या समोर द्रोण, कृप, अध्याथामा सैन्यवर्गें युद्धां टिकाव घेऊ शकले नाहीत. त्या सर्वांची साधार पाहून दुर्योधनाने जलन्वस नावाच्या एका राक्षसाला अग्निमन्यूशी युद्ध करण्यासाठी पाठविले. जलन्वस पायाळ हाव्याने

त्याने आपल्या माथेने नईकडे अंधकार करविला. त्याला दर करण्यासाठी अभिमन्यूने सूर्यास सोडले. त्यामुळे जलन्वसचा पराभव होऊन तो निवून गेला. अग्निमन्यू मात्र कौरव सेनेतच राहिला.

ही संधि साधून सर्व कौरव वीर त्याच्या सभांवालांनी गोळा जाले. तेव्हात त्यांचे रक्षण करण्यासाठी अर्जुन आला. पुन्हा जंग सुरू झाले. युद्ध करता करता अर्जुन व अग्निमन्यूची लढातूत झाली.

इकडे कौरव सेना जशी मारली जात होती तशी तिफडे पांढप सेना हि भीष्माच्या बाणवृष्टीसमोर बळी जात होती. संध्याकाळ पर्यंत भीष्माने अश्विनीय असें जौर्ग गावविले. त्याचा तो पराक्रम पाहून पांडवांचा धीरच खचला. दुर्योधनाला मात्र आनंदाच्या उबक्या पडत होत्या.

युधिष्ठिर कृष्णाला म्हणाला—“युद्धवीर भीष्म कौरवांच्या बाजूने लढत असतां अण युद्ध कसे काय जिंकू शकणार! आज तर फारच मरणांक युद्ध बाटले आहे. आज आमच्या पैकी कोणी जिवंत राहील असें वाटत नाही. जगीच मरण्यापेक्षा जिवंत राहिल्यास काही संस्कार्य तरी हातून पडेल.

म्हणून मला वाटते युद्ध सोडून द्या. तुझे काय म्हणजे आहे!”

कृष्ण म्हणाला—“अरे एकटा भीष्म बसला म्हणून काय झाले! तो मेलेबावर तर तुम्हांला विजय मिळेल ना! अर्जुन भीष्माला मारणार नाही खास. मग असे कर, मला युद्धाची आज्ञा दे. मी त्या आज्ञेप्रमाणे शस्त्र हातांत घेऊन त्याची व्यवस्था करतो. म्हणजे मग तर तुला विजय मिळेल की नाही!”

“कृष्ण, तू तर हातांत अश्व वज्रधार नाही म्हणाला होतास. मग तें तुला करावयास खवणें अन्वयच नव्हे का! त्या शिवाय तू जी काय मजत काढील ती दे. भीष्म आमचे हितच करू इच्छितो आहे. युद्धाच्या प्रांभीच त्याने सांगितले होते की मी माझ्याकडून शक्य तेवढी मजत तुम्हांला फरील. म्हणून मी त्यांच्याकडे जाऊन विचारतो की तुमचें मरण कशांत आहे. हाय! धिक्कार आहे आमच्या जिण्याचा. ज्याने आम्हांला हातासविकर खेळवून राखविले. कौरवांनी आमचे रुख पुरविले त्याला मारण्याच्या विचारांत आधीं वाहोत.”

युधिष्ठिराची सूचना कृष्णाला परंत पडली. मग पांची पांडवांनी आपले मुकुट आणि शस्त्रे काढून टेविली आणि अगदी सामान्य माणसांप्रमाणे ते सर्व भीष्माच्या डेप्पांत गेले.

भीष्माने त्यांचे स्वागत केले. त्यांना वसावयाम सांगून इतक्या रात्री येण्याचे कारण विचारले.

युधिष्ठिर म्हणाला—“आजोवा रोज इतके लोक धारले जात आहेत. पण कोणाचाच विजय होण्याचे चिन्ह दिसत नाही. सर्वांत मोठी जडचण म्हणजे तुमच्याशी वसें युद्ध

हाती घेणार नाही. त्याला पुढे करून अर्जुनाने माझ्याशी युद्ध करावे.”

पांडवांचा भीष्माळा मेळण्यात तोच ठेव होता. कौशल्याहि हायपेचाशिवाय हेतु सिद्ध झाल्यामुळे पांडवांना फार आनंद झाला. त्यांनी भीष्माळा खून नमस्कार केला आणि आपल्या शिष्टांग निवून गेले.

हा गोष्टीचे धर्तुनाका फार दुःख झाले. तो कृष्णाला म्हणाला—“धुळीने भरलेल्या धारीमाला पितृभुक्त्ये प्रेमाने उचलून घेणाऱ्याला, माही कृष्णा ही जलपनाच मला असला होत आहे. लहानपणी एकदां त्यांनी मला उचलून घेतले होते, तेव्हा मी लाडिकपणाने त्यांना कवटाळले व ‘आबा’ म्हणून म्हटले.

त्यावर माझ्या गालावर प्रेमाने चाबट मारून ते मला म्हणाले, मी तुझा बाप नाही आजोबा आहे. त्यांनी आम्हां सर्वांना मारले तरी हरकत नाही पण आम्ही कसे त्यांना मारावे?”

कृष्ण म्हणाला—“ते सर्व सरे, पण युद्धांत कर्तूला नारणे पाव नव्हे. शिवाय तुम्ही पतिव्रता तुला पूर्ण कजाव्याची आहे.”

म्हणा दिवस उजाडला. कौरव सेनेच्या अग्रमारी भीष्म उभा होता. पांडवांच्या सेनेपुढे शिखंडीज पुढे करून अर्जुन होवा

युद्धाला तुरवात झाली. पांडव नव्या द्धाने युद्ध करू लागले. आपली सेवा भराभर कमी होत असलेली पाहून भीष्माळा रंग आला. तो दुर्योधनाला म्हणाला—
“मी आज शपथ घेतली आहे की कमीत कमी दहा हजार गह्वारशी आज युद्धांत लढवावयाचे.

पांडवांचाहि निश्चय झाला होता की आजच्या युद्धांत भीष्माळा मारावयाचेच. ते खा तैताने युद्ध करीत होते. सर्व पांडवांनी त्यांच्यावर हल्ला चढविला. त्याचे रक्षण करण्यासाठी सर्व कौरव भीष्माभोवती गोळा होऊन पांडवांशी विकाराने लढत होते.

अर्जुन शिखंडीला म्हणाला—“भीष्म तुम्हावर केव्हाहि बाण सोडणार नाही. म्हणून काही झाले तरी आज भीष्माशी युद्ध करून त्याला मोक्ष दिला पाहिजे. कौरव दुष्टावर हल्ला करतील. पण त्यांच्यापासून मी तुम्ही रक्षण करीन. त्याची तू काळजी करू नकोस. चल माझ्याबरोबर.”

अर्जुनाच्या सांगण्याप्रमाणे शिखंडी अर्जुनाच्या पुढे राहून भीष्माशी युद्ध करू लागला. सर्व पांडव त्याच्या मदतीला होते. इकडे भीष्माचे रक्षण करण्यासाठी कौरव

जिवापांड झटत होते. दुःशासनाच्या परा-कमाला आज ऊत आला होता. त्याचा आजचा पराक्रम अगदी व्हारीचा होता. आजचे युद्ध फारच भयंकर होते. युद्धाचा रंग पाहून की कां कोण जाणे द्रोंगाला जरा वाईट वाटले. तो आपल्या मुलाला म्हणाला—
“अश्वत्थामा ! आजच्या युद्धाची रक्षणे कांही घरी नाहीत. तू हि भीष्माच्या मद-तीला जा आणि कांहीहि करून त्याचे प्राण वांचविण्याचा प्रयत्न कर.”

आज भीष्म प्राण तळहातावर घेऊन लढत होता. त्याला कशाचेहि भान नव्हते.

त्याने म्हटल्याप्रमाणे आज खरोखरच दहा हजार महारशींना मारले. त्यांत किशाचा पाकटा भाऊ शतसीर होता.

युद्ध करतां करतां भीष्म दोन्ही सैन्यांच्या मध्ये आला. त्यावेळीं दृष्ट्याने अर्जुनाचा रथ शिखंडीच्या रथामागे आणला. शिखंडी भीष्मार्शीं युद्ध करू लागला. भीष्माने शिखंडीला एकहि बाण मारला नाही. त्याने त्याच्या रथाच्या धोळ्यांना बाण मारले. सार-प्याला मारले. पण त्याच्यावर एकहि बाण सोडला नाही. तेव्हाच शिखंडीच्या मागे राहून अर्जुन सर्व बाण मध्येच तोडू लागला.

शिखंडी सतत भीष्मावर बाण सोडत होता. परंतु भीष्माला त्याची पर्वा नव्हती. त्यांत एकदां जर का अर्जुनाचा बाण लागला तर मात्र त्याच्या तोडून 'हाय' शब्द निघत असे व तो म्हणे हा बाण शिखंडीचा नाही. शिखंडीचे बाण त्याला पोचत नव्हते.

युधिष्ठिराने आपल्या सैन्याला आज्ञा दिली कीं त्याने निर्मय होऊन भीष्मावर तुटत पडावे. राजाची आज्ञा होताच सैन्याने भीष्माला वेरले. दोन घटकां फारच मयेकर युद्ध चालले. कौरवांना मय वाटले. दुर्योधन सारखा भीष्माकडे लक्ष देवीत होता. परंतु त्याच्या देखत भीष्माची मान फिरली आणि तो रथावरून कोसळला.

त्याच्या वरिंरावर इतके प्राण लागले होते कीं तो कोसळून साली जमिनीवर न पडतां बाणांच्या आधाराने अवतरी राहिला. हीच त्याची बाणशैल्या होय.

भीष्म पडल्याची बातमी कळतांच दोन्ही सैन्यांत हाहाकार झाला. दोन्ही पक्षातील लोकांना दुःख वाटले. भीष्म जेव्हां पडला तेव्हां दक्षिणायण चालू होते. उत्तरायणांत प्राण सोडावा अशा विचार करून त्याने आत्मव्रतनें मृत्यूला शोषवून ठेविले.

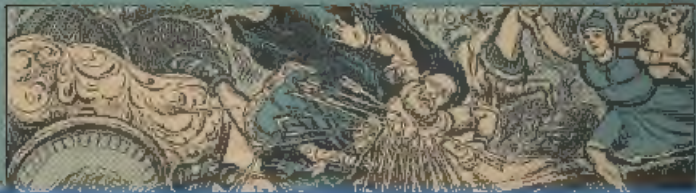
कोशाचा किल्ला

[१४]

[चंद्रवर्मा देफडीवरील शोपडीत गेला. तेथे एक म्हातारा होता. त्याला सचले वें चंद्रवर्मा राजसैनिकांपैकी एक वाटे. पण जेव्हा म्हाताऱ्याला कळले की तो सैनिक नाही व राजपक्षनाहि नाही तेव्हा त्याने अगत्याकडून कांसाच्या किड्याकडे जाण्याचा वाटेचा नकाशा असल्याचे त्याला सांगितले. हनुमन्त सैनिकांनी शोपडीला घेऊ दिली. पण त्या पुढील म्हातारा पकून गेला होता. चंद्रवर्मा एकाच शोपडीत होता तो बाहेर आला. पुढे वाया.]

चंद्रवर्माला शोपडीतून बाहेर आलेला पाहून म्हातारा कोठे आहे ?" सैनिकांच्या सरदाराने सैनिक विचारांत पडले. सैनिक म्हाताऱ्याला शोधून देते. पण म्हाताऱ्याच्या जागी "कोणचा म्हातारा ? मला नाही. एक तरुण त्यांना दिसला. त्यांना वास्त हातें कोणी माहीत आणि प्रथम तुम्ही कोण की आपण म्हाताऱ्याला बरोबर एकडले. आहांत हें कळू दे, मग मी कोण हें मी पण त्यांची निराशा झाली होती. "तू सांगतो तुम्हाला." चंद्रवर्मा तळनार हातांत कोण ? आणि ह्या शोपडीत राहणारा तो सेऊन म्हातारा.

चंद्रवर्माचे म्हणणे सुद्धा बरोबर आहे असेच सरदाराला वाटले.

“आपण कधी बीर पुरुष आहात हे आपणांस पाहिल्याबरोबरच कळून येते. आपल्या सारम्यांशी विनाकारण युद्ध करण्याची आमची इच्छा नाही. आम्ही राजाच्या आज्ञेवरून फक्त या झोपडीत राहणाऱ्या म्हाताऱ्याला पकडण्यासाठी आलो आहोत. गनानक तुम्ही वागण्या शीर आकाशमुळे आकाशावर आश्चर्य वाटत आहे. जे झाले ते विसरून जा. घरे, येथे आता आम्ही.” असे म्हणत ते सर्व सैनिक मार्गे फिरले.

“पण तुम्ही आपल्या राजाचे नांव माहीत सांगितलेत ?” चंद्रवर्मा वरच्या आवाजात म्हणाला.

“आपण सध्या ज्या राज्यात राहात आहा त्या राजाचे नांव आपल्याला माहीत नाही ! आश्चर्यच आहे बोटें.” सरदार म्हणाला.

चंद्रवर्मा स्मित करून म्हणाला—“राज्य व त्याच्या सीमा ह्यांची ओळख ठेवणे मी केव्हाच विसरून गेलो आहे. कारण माझ्या गुरूने मरणापूर्वी मला एका राजाची भेट

दण्यास सांगितले होते. आणि तो राजा म्हणजे शिरसिंद. तो कोणत्या देशाचा राजा आहे, हे देखील मला माहीत नाही. त्याची गांठ वेण्यासाठी मी पुर्वीच्या पाठीवर हा टोकापासून त्या टोकापर्यंत भ्रमण करीत आहे. आणि म्हणूनच आपली भेट होऊ शकली.”

चंद्रवर्माचे बोलणे ऐकून सरदार नव्वि होऊन त्याच्याकडे पाहू लागला. म्हणाला—“तुम्ही ज्या शिरसिंद्याविषयी म्हणालात तोच शिरसिंद ह्या देशाचा राजा आहे.”

“फार छान ! फार छान !! भय ! भय आहे मी !! किती दिवसांनी ही शुभ वार्ता कानावर पडत आहे. मला घेऊन चला तुम्ही आपल्या राजाकडे. मी त्याच्या भेटीची मोठ्या आशेने इतके दिवस वाट पाहत आहे.” चंद्रवर्मा म्हणाला.

नंतर सरदाराने एकदा साशंक नजरेने त्याच्याकडे पाहून विचारले. म्हणाला—“आपल्या गुरूने हवय्य आभयाने आमच्या राजाची भेट कशासाठी वेण्यास सांगितली आहे ?”

“ते एक फार मोठे गूढ आहे.” असे म्हणत चंद्रवर्माने आकाशाकडे दृष्टि वळविली

आणि वामंदाने हसत म्हणाला—“काशाच्या किल्ल्या ! आता तरी मिळालास ना ?”

काशाच्या किल्ल्याचे नांव ऐकताच सर्व सैनिक चपायले. ते आश्चर्याने परस्परांकडे पाहू लागले. “तुम्हाला त्या किल्ल्याची माहिती कशी संपजली ?” सरदाराने विचारले.

“त्या संबंधी फक्त मला व माझ्या पूर्वजांचा माहिती आहे. मग तुमच्या प्रभावाने असे वाटते आहे की तुम्हाला सुद्धा त्या संबंधी माहिती आहे. आश्चर्य आहे हे खरोखरच.” चंद्रवर्मा विस्मयाने म्हणाला.

“त्या किड्यातले रहस्य समजून घेण्यासाठीच तर आम्ही हा जंगलाला हिंडून फिरून त्या म्हाताऱ्याला पकडण्याचा प्रयत्न करीत आहोत.” सरदार म्हणाला.

चंद्रवर्माने आपल्या उजव्या हातावरील रेषा निरखून पाहिल्या आणि म्हणाला—
“आले लक्षात. समजले सर्व काही. त्या म्हाताऱ्याजवळ त्या किड्याला जाणाऱ्या वाटेचा नकाशा आहे असे वाटून तुमच्या राजाने त्याच्या देव नांवाच्या मुलाला पकडले आहे. होय की नाही? मोठा विचारा रावा.”

सैनिकांच्या सरदारांनी चंद्रवर्माचा हात

न्याहाकून पाहिला. परंतु त्याला काहीच समजले नाही. तो म्हणाला—“तुम्ही सर्वजण आहोत असे वाटते. नाहीत हात पाहून तुम्ही कसे असे सांगू शकता?”

“कसे सांगू शकाल!” चंद्रवर्मा पुढ-
पुढला. नंतर रागाने सरदाराला म्हणाला—
“तू आताच्या आचा येथून निघून जा. ह्या टेकडीच्या पलीकडील मैदानात माझी वाट पाहा. मी हा नागोमाग आलोच. मग तेथून आपण सर्वजण मिळून तुमच्या राजाकडे जाऊ.”

चंद्रवर्माने काही तरी दिव्यशक्ति आहे. असेच वाटले त्या सरदाराला. चंद्रवर्माचा हुकूम होताच “जी हुजूर” म्हणून आपल्या झिपावांता घेऊन तो संगितलेल्या जागेकडे गेला.

ते सर्व सैनिक दृष्टिग्राह झाल्यावर चंद्रवर्मा झाडीत शिरला व “सर्व काम अगदी बिगबेभार झाले आहे. बाबरण्याचे काही कारण नाही. कोठे आहेस तू जांववान?” असे ओरडला.

चंद्रवर्माचा आवाज ऐकून तो म्हातारा त्याच्या जवळ आला आणि म्हणाला—

“अरे, हा जांववान नांवाचा कोण नवीन बाणूस आहे!”

“तुम्हीच तुम्हाला ‘म्हातारे बुवा’ असे हाक मारणे मला प्रशस्त वाटले नाही. म्हणून असे म्हटले मी. बरे मो छिचमिड राजाकडे जात आहे. तुमच्या मुलाला तर कैदेतून सोडवूनच, कांवाच्या किल्ल्यातील भवराजीचा कांडी हिस्सा तेथील देवकीन किडील सार्गे दाखविणारा नकाशा कोठे आहे ते मात्र मला सांगा.” चंद्रवर्माने भीर करून विचारले.

“मग काय तुम्हावर विश्वास ठेवावयाचा म्हणतोस?” म्हातारा कर्बवट शक्ति मनावे बोलला.

“विश्वास ठेवलात तर तुमचे व तुमच्या मुलाचे कल्याण आहे आणि नाही ठेवलात तरी तो किड्या शोषणे आता काही एवढे कठीण नाही. पश्चिमेच्या बाजूने समुद्र किनाऱ्या किनाऱ्याने गेल्यास कोठे तरी तो मिळेलच. परंतु जर नकाशा बघावला गेला तर काम कमी वेळात व कमी कष्टांत होईल हलकेच.” चंद्रवर्मा वेफिकीरीने म्हणाला.

चंद्रवर्माच्या त्या सडेतोड वसराचे म्हातारा निरुत्तर झाला. त्याच्या मनातील

शंकापण नाहीशी झाली. त्याने आपल्या सध्याच्या आंतल्या सिधातील वाडपत्र काढले. ते पल्यासारखे वसरून म्हणाला—
“हा बघ तो नकाशा.” चंद्रवर्माने तो फार वागकाईने पाहिला. त्यात हवा, पर्वत, वाळवंटे, जंगले वगैरे सर्व व्यवस्थित दाखविले होते. जेथे समुद्राचे टोंक दाखविले होते, तेथे चारी बाजूंनी भिती असलेला एक किड्या दाखविलेला होता. त्याच्या भितीवर पलीकडे घुरासारखे कांडी तरी दाखविलेले होते.

“हा आहे कांशाचा किड्या. हे सर्व म्हातारा निरुत्तर झाला. त्याच्या मनातील

कांदोबा

काढतो तो फिला. तुमच्या मुलाला मुद्दा आवल्याबरोबर बेऊन जाईन. जातीचा रत्नपुरावा शिवसिंह राजाची नेट बेऊन जाईन. तुमची सर्व व्यवस्था करून जाईन. काळजी करू नका. आम्ही दोघे परत येईपर्यंत तुम्ही द्या शेंपडांत सुखाने आणि आनंदाने रहा.”

साशंक म्हातार्जेच म्हाताऱ्याने तो नकाशा चंद्रवर्माच्या हातात दिला. म्हणाला—“तु फंदावीत तर नाहीस ना! म्हाताऱ्यांना फंदावणे पाप आहे. पाराचे प्रायश्चित्त मिळाल्या लोवाय राहणार नाही.”

त्या जानेपर्यंत पोहोचणे, ही मनुष्याला शक्य दोगारी गोष्ट वाटत नाही. जर कोणी पोहोचला तर खरोखरच तो धन्य आहे म्हणून पाहिले.” चंद्रवर्मा आश्चर्याने म्हणाला. त्याला आंतून थोडे प्रयत्न वाटले.

“आमच्या पक्षा पूर्वजाने पाहिला होता हा फिला. काय करू रे! मी म्हातारा शाहो आहे म्हणून. शाही तर मी पकटा मुद्दा जाऊन आलो असतो.” म्हातारा म्हणाला.

झाक चंद्रवर्मा हंसून म्हणाला—“तर मग हा नकाशा मला द्या. मी स्वतः शोधून

“मी तसा मनुष्य नाही. तुम्हांला फिला तुमच्या मुलाकडून काय, पण शिवसिंह राजाकडून, जर तो सरळ असेल तर, मी फंदावणार नाही. तो माझा धंदा नव्हे. समजा, मला माझ्या कामांत यश आले नाही तर मी....” चंद्रवर्मा बोलावत होता. इतक्यांत त्याला घोळ्याच्या खेकाळण्याचा आवाज ऐकू आला. त्याने शाहीतून घोळावून पाहिले तर त्याला सैनिकांचा सरदार झोपडीच्या बाजूस येत असल्याचे दिसले. त्याला पाहून चंद्रवर्मा म्हाताऱ्याला म्हणाला—“मी ह्या सैनिकांबरोबर रत्नपुराचा राजाकडे जात

आहे. तेथून मी तुमच्याकडे निरोप पाठवितो. मग स्वामागे तुम्ही राजधानीत जाऊन निवेदपत्रे व सुखाने रहा.” असे सभत तो तेथून निघाला व सरदाराजवळ आला. चंद्रवर्माला पाहून सरदार घोळ्यावरून उतरला. म्हणाला—“इतका वेळ तुमची वाट पाहिली. पण तुम्ही आला नाहीत म्हणून येथपर्यंत आलो. हा ध्या घ्या. आपल्या सगळीच आणका आहे. आपल्या आगमनाची बातमी मी महाराजांकडे मनाच पाठवून दिली आहे.”

“मी माझ्या कांही शक्तींना आवाहन करण्यासाठी जंगलांत गेलो होतो. परंतु माझी फार निराशा झाली. कोणीहि तुमच्या राजाबद्दल चांगले शब्द काढले नाहीत. इतका का तो वाईट आहे?” चंद्रवर्माने विचारले.

“राजा चांगला का वाईट, हे त्याचा सैनिक काय सांगणार? ते त्याच्या प्रजेला विचारले पाहिजे. नाही तर आसपासच्या राजांचे मत विचारले पाहिजे. आम्हांला काय? जो महिन्याच्या महिन्याला आम्हांला वेळेवर रगार देतो तो राजा चांगला.” सरदार म्हणाला.

सरदाराच्या घोळण्यावरून चंद्रवर्माने ताडले की राजाशी बोलतांना आल्याला खूप सावधगिरी बाळगली पाहिजे. कारण कांशाच्या फिलापासून जाण्यासाठी त्या राजाकडून सर्व प्रकारची सहायता घ्यावयाची आहे. एवढ्याने तेथपर्यंत पोहोचणे अशक्यच आहे.

राजा बरोबर त्याने ठाविले की शिवसिंहाला सर्व गोष्टींचा पुरेपूर परिचय देता कामा नये. नाही तर तो मध्येच कांही तरी गडबड करील. ह्या सैनिकाला जसा मंत्रविद्येचा प्रभाव दाखविला आहे तसाच

त्यालाहि पण दाखविला पाहिजे. म्हणजे जपले तर जमेल थोडेंसे तरी काम.

“आपण आतां राजधानीकडे जाऊ.” सरदाराने असे म्हटल्या बरोबर त्यास हातांत घेऊन चंद्रवर्मा घोड्यावर बसला. थोडा वेळ डोंगर, रानवाड, ओढे वगैरे ओलांडून गंध्यावर ते सर्वे लोक रुद्रपुर नगराजमळ येऊन पोहोचले.

राजाला अगोदरच वर्दा पोहोचली असल्याने त्याने बेशीवर तोंरणे बांधून त्याच्या स्वागताची तयारी केली होती. रस्त्याच्या दुतर्फा लोकांची गर्दी जमली होती चंद्रवर्माला पाहण्यासाठी. चंद्रवर्माने सैनिकांसह नगरांत प्रवेश केला, तो राज-मार्गावर येतांच लोकांनीं टाळ्या वाजवून आणि रुमाल फडकवून त्याचे स्वागत केले. “महा नात्रिकाचा जयजयकार असो.” अशा घोषणाहि केल्या.

“घोषणा ऐकून चंद्रवर्मा पेक्षांत पडला. हे लोक असे कां म्हणत आहेत? तेवढ्यांत त्याला आठवले कीं आपण आपला हात पाहूनच तर म्हात्त्या विषयी, कांजाच्या किड्याविषयी तेवें जाणत्याच्या मार्गाविषयी सरदाराला सांगितले होते. म्हणूनच त्याने आपण महामात्रिक आहोत अशी वर्दा राजाला दिली असली पाहिजे. त्याचा हा परिणाम आहे. आणि म्हणूनच आपल्याला सूत्र करून बस करून घेण्याचा तो व्यक्त करीत आहे. ठीक आहे. एका प्रकारे हे चांगलेच झाले, आपण इतकेच संकटांत उभी टाचली. कायलिनीला किंवा महामात्रिकाला देखील आपण भ्यालो नाही. आतां स्वतः महामात्रिकाचे सोम करावयाचे आहे! असा विचार करीत, स्वागताचा स्वीकार करीत देवाच भरंभसा ठेवून तो राजवाड्यांत पोहोचला. (पुढे चालू)

वासवदत्ता

उदयनने वासवदत्तेला पळवून आणल्यावर त्या दोघांचें लग्न झाले. काहीं दिवस आनंदोत्सवांत गेले. दोघे जणुं काहीं साऱ्या जगाला विसरली होती. राजाचे एल विरासांत गुंतले म्हणजे राज्यावर संकटें ओढवणारच. तेच वत्सराज्याच्या घांटाणीस जालें.

अरुणी नांवाच्या एका महत्वाकांक्षी व्यक्तीने वत्सराज्याचा एक एक भाग करून बराच भाग नष्टकावला. नंतर त्यानें राज-धानी कांठाची नगरावर पण हल्ला केला. उदयनने जें राज्य अरुणीनें गिळंकृत केले तें आतां परत कसें मिळवितां येईल? आ विषयी दरबारांत विचार विविधय झाला. त्यांत सर्वांचे मत पडले कीं मगध राजाची मदत घेवली, तरच वत्सराज्य परत मिळू शकेल. पण ती मदत मिळणार कशी? त्याला फक्त एकच उपाय. आणि तो म्हणजे

दोन्ही राज्यांचा संबंध जोडणें. मगध देशाचा राजा दर्शक धावी एक पद्मीणी होती. उदयनने जर तिच्याशी लग्न केलें तरच त्याची मदत मिळेल. पण वासवदत्ता आहे. तो पर्यंत उदयन दुसरें लग्न करणार नाही, हें सर्वांना माहीत होतें. ती असे पर्यंत दर्शक राजा सुद्धां आपली बहीण उदयनला धावयास तयार नव्हता. ब्यावर तोड म्हणून त्यांनीं एक नाटक रचण्याचें ठरविले. धांत योगान्वगय तर होताच, वासवदत्तेनें सुद्धां भाग घेतला होता.

एकदां राजा उदयन शिकारीला गेला होता. तो आपल्या वीणेच्या नादावर हजींना गुंगवण्यांत गर्वें झाला होता. त्याच वेळीं त्याचे हांवे मंत्री धांवत येत असलेले त्याला दिसले. ते म्हणाले— “अचानक जिविराला आग लागली.

महाराणी वासवदत्ता वांत होत्या. त्यांना बाहेर काढण्यासाठी यौगन्धराय आंत गेला. पणु रोमहि सिविरावाहेर येऊ शकली नाहीत.

राजा पाईपाईनेच शिविराफडे आला. तेथे येउन पाहावे तो खरोखरच त्याला वासवदत्ता आणि योगन्धराय दिसले नाहीत. त्याला फार दुःख झाले. वासवदत्तेच्या विरहाने तो जवळ जवळ वेडा झाला.

इकडे यौगन्धरायाने साधूंचा वेळ घेतला व वासवदत्ताने ब्राह्मण स्त्रीचा. वत्सराज राजधानीत येताच ती दोघे बाहेर पडली,

व सरळ मगध राज्याच्या राजधानीत राज वाढ्याच्या बाहेरील आसनात येऊन पोहोचली.

त्याच वेळी राजाची बहीण पद्मावती आश्रमाच्या प्राहाणीस आली होती. त्या दोघांना फार आनंद झाला. आपले काम आतां फुले होयार झाली त्यांना खात्री वाटली. पद्मावतीने आश्रमातील खिमांची विचारपूस केली. ही सोंब पाहून यौगन्धराय पुढे आला. म्हणाला—“माझी एक प्रार्थना आहे. ही माझी बहीण आहे. हिचा पति विदेशी गेला आहे. म्हणून माझी अशी विनंति आहे की हिचा मी परत येईपर्यंत राजकुमारीने आपल्या मेवेची ठेवून घ्यावे.” राजकुमारीने ही गोष्ट मान्य केली.

आज वेळी कावणकळून एक विद्यार्थी आला. तो राजगृहाचाच राहणारा होता. परंतु वेदाभ्ययनासाठी तो जावणकला गेला होता. त्याने शिविराला आग लागून त्यांत वासवदत्ता यौगन्धराय वगैरे जळून गेल्याचे सांगितले. तो म्हणाला—“उदयन राजा शिकार सोडून परत जाला व आपल्या बायकोचे दागिने छातीची धरून वसदमा रडला. अर्थात उही घेऊन त्याने आत्म-हत्याचा प्रयत्न करून पाहिला. पण सर्वाना

त्याचा अडविले. महाराज अवळ अवळ वेगळ्याच झाले.

विद्यार्थी हे वर्तमान सांगत असतां वासवदत्तेच्या डोक्यांतून रिपे गळू लागली. मर्शना वाटले की ती फारच इळव्या मनाची आहे. जेव्हा त्या विद्यार्थ्याने सांगितले की मेळानांना नानाविध उपचार केले आणि आतां त्यांची प्रकृति ठीक आहे तेव्हा सर्वाना हावसे वाटले. पद्मावतीनेहि एक दीर्घ मुस्कारा सोडून आपली सहानुभूति दर्शविली.

अशा प्रकारे यौगन्धराय वासवदत्ताला पद्मावतीच्या स्वाधीन करून निघून गेला.

पुढां कासाभिहित उदयन राजगृहाच्या काजूला आला होता. इशक राजाने त्याचे तेज, रूप व तारुण्य पाहिले तेव्हा त्याला वाटले की हा पद्मावतीसाठी वगदी योग्य वर आहे. त्या प्रमाणे त्याने आपली इच्छा उदयनला सांगितली. त्यानेहि विरोध न करता कबूल केले. झाले, त्या दोघांचे लग्न ठरले.

जसजसा लग्नाचा दिवस जवळ जवळ येऊ लागला तमतशी वासवदत्ताची परिस्थिति फार बिचित्र होऊ लागली. ती शक्यतोवर पुढोतात राहू लागली. लग्नाच्या दिवशी तर

तिचा आपल्यावरील तावाच जणु गेला ती हूर वागेल एका झाडाखाली जाऊन बसली. पण गमन पहा, तेथे सुद्धा एक डायी येऊन पाहूंबली तिने वगैरेचो फुल तिच्या पुढे ठेवून नवऱ्यामुलीसाठी सुंदर गजरा आणि हार वरून ठेप्यास सांगितले आपल्या सनारील चतुर्चिंतल मी काणाम हागणार ' तिने थरथरत्या हाताने ती माळ वाचून दिली. तीच माळ पद्मावतीने लग्नाच्या वेळी उदयनच्या गळ्यात पालली.

एकदा पद्मावती वामवदता व त्यांची एक सखी येथे बसून राह्या मारीत होत्या

तेव्हा वामवदतने पद्मावतीचे उदयनवर किंजी प्रेम आहे हे आश्चर्याचा प्रयत्न केला. बोलता बोलता पद्मावती म्हणाली "तुम्ही हसाल राडे, पण स्वरेच सांगते. किनई हे जवळ मसले ना की मला अगदी एकट एकट वाटत त्याने सारखे हाक्या समार जसाव अस वाटत. वामवदता सरी त्याच्यावर अस प्रेम करीन असक का " असाच विचार माझ्या मनात येता "

" तिचे प्रेम निराळंच हाते त्याची कशाला तुलना. ' वामवदताच्या तोंडून शब्द निघून गेले.

" अद्विक्के, गुलाग काय ते माहीन " पद्मावतीने विचारले.

वामवदता थोडी गुटभळली. परंतु स्वतःला सावरून घेऊन ती म्हणाली " म्हणजे काय " तिचे लडयन महाराजांचे अनिशय प्रेम हाते म्हणूनच नाही फा ती घर सोडून त्याच्या शोअर निघून गेली "

नंतर पद्मावती म्हणाली " त्वरावरच वामवदतेला विसरले माहीन वत्सराच मी एक दिवस बीणा वाजवीत होतं, तर त्यांना तिची आठवण होऊन तीथे आसा सोडून ते अनिश्चाकडे पहात बसले "

हे कुल वामवदताला पत्न्या वाटली त्याच वेळी उदयन व वसंतक पद्मावतीला शोचीत उद्यानात आले वामवदता बराबर वसंतकाने पद्मावतीला पतीची नेट घेण्याचे माइस झाले नाही ती जवळच असलेल्या कुज कुंटरात गेली तिच्याबरोबर तिच्या सखी हि हात्या वसंतक तिला शोषण्या- माही गेल्या पण एका सखीचा भक्ता एका मधमराजाच्या पाठ्याला लागल्यामुळे तो तेथूनच परतला

तेवर ने शेवटि एका जात बसून गेला माळे लागले. वसंतक वेदूषकच मुणवती वामवदतेला विसरू शकले माहीन

हीत, त्याने मोठ्या पटीत राजाची परवानगी घेऊन प्रश्न विचारला म्हणजे " पद्मावती व वामवदता ह्यात आपली मांस लाडकी राणी काणती ? "

राजाने वसंतकला काहीच उत्तर दिले नाही त्यावरून पद्मावतीने ताडलेच, पण वसंतकनेही राजाच्या तोंडून बदबिळें. ने एकल्यावर तर झकच राहिली नाही.

" आता तरी महाराजानी असे म्हणावे का ? " एक दासी म्हणाली.

" अग त्यात वाईट काय आहे. ते गेला माळे लागले. वसंतक वेदूषकच मुणवती वामवदतेला विसरू शकले माहीन

ही तर कौतुकाची गोष्ट आहे ' पद्मावती म्हणाली.

" किती शेर मन आहे तुमचे." वासव-दत्ता म्हणाली. पंनर पद्मावतीला राजाकडे पाठवून ती दुसरीकडे निघून गेली.

फोडी दिवस अद्याप सधेत विलासात गेले. एके दिवशी मात्र पद्मावतीचे डोकें फार दुखू लागले तिने आपल्या भवसिका नावाच्या दासीला बोलावून आणण्यास सांगितले, म्हणजे ती गोष्टी सांगून तिची कप्रमणूक करील. दुसऱ्या दासीने ही बातमी राजाला सांगितली.

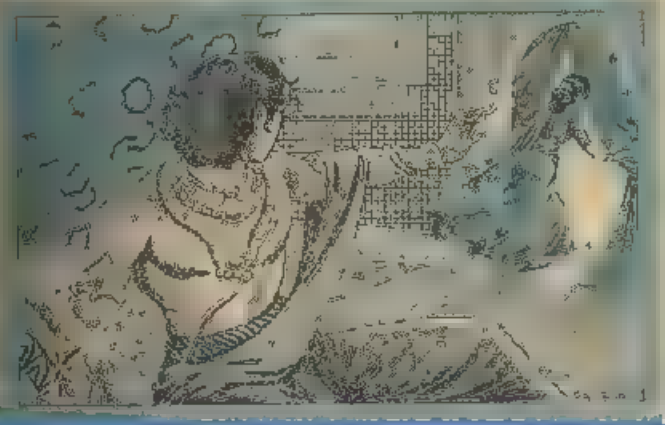
निरोप कळताच उदयन वसंतकाबरोबर नेथे गेला पण त्या महालात पद्मावती अजून आलेली नव्हती. उदयन पद्मावती आढवा हाका आणि वसंतकाला श्रमभुक्तीसाठी गोष्ट सांगण्यास सांगितले तोष्ट ऐकतां ऐकतां राजाला हाप आगळी, म्हणून तो निघून गेला.

निरोप मिळताच वासवदत्ताने नेथे पाली. तेथे उजेडासाठी एक एक रती जळत होती त्या उजेडात तिला पल्यावर कोणा तरी तिजरेळ दिसले तिच्या वारगे पद्मावतीच मिजली आहे " विचारीका

मकटाला मग्न मग्न वणी कझा निघून आलेला त्याचा हात नीट पलंगावर सरक-लेला " अमे म्हणत ती उचल गेली थ इकडे पलंगावर जगली सतच वेळी उदयन पंनर शेरुला "वासवदत्ता! वासवदत्ता!!"

हे ना वल्लराज आहेत. पद्मावती नाडा. ती मनाशीच पुढुटली "ज्या बाई! तला हातीं पाहिले तर जाही ना! यौरास राख ना सारी युक्त कुकट जाईल पण मधे काणी मग्न्याने ही मचून गेली

राष्ट्र सापच्या रतीकडे वहात नेथेच उभी राहता आवाज ऐकून वसन्तक पांवर राष्ट्रची दयन स्वप्नात काही करत होता. आळ राजाने सांगितलेली हकीगत ऐकून वनी सत्ते तिने दिली. पल्लावादेर म्हणाला-" बहो, ते सर्व स्वप्नच होते "

त्याने दुपारास उदयनचा मंत्री समजून
मेढ्रा गोळा करून अरुणीकडे बुद्ध करपाच्या
तयारीने आला. दर्शक राजानेहि आपली
मेढ्रा सज्ज करून उदयनच्या भद्रीला
पाठविण्याचे ठरविले. उदयनला निरोप कळ-
ताच तो बुद्धाच्या तयारीसाठी निघून गेला.

ठरल्याप्रमाणे बुद्ध झाले. उदयनचा जय
होऊन त्याचे गेलले राज्य त्याला परत
मिलाले. एवढेच काय पण बागायोग असा
की त्याची बीगा 'बोधवती' ती देखील
त्याला पसंत मिळाली ती नर्मदा नदीच्या
काठी पडलेली कोणाला तरी मिळाली
तो ती बाजवीन कौशाम्बीच्या राजवाड्या
जवळून जात असता उदयनने तिचा आवाज
ओळखला. तेव्हा त्याला वासवदत्ताची आठ-
वण झाली. तिचा विरह त्याला असह्य झाला.

त्याच वेळी अश्वीत राजाने वासवदत्ता या
उदयन ह्याचा विजे पाठविण्याची, ती विजे

ठेवूनच पचातने आपल्या कन्येचे लग्न
लावले होते. वासवदत्तेचे चित्र पाहताच
पचावतीने अवन्तिकला ओळखले. तिने
विचारले "वासवदत्तेन आणि ह्या चित्रांत
काही साम्य आहे?"

"हो वासवदत्तेचेच चित्र आहे." तो
म्हणाला

"हाय का? मग ह्या चित्रासारखीच
एक स्त्री येथे आहे." असे समजताच
राजाने तिला बोलावून आपणत्यास सांगितले
पचावती अवन्तिकेला घेऊन आली
तिच्याबरोबर साधूच्या वेषांत योगन्यास
पण आला. त्याने राजाला सर्व हकीगत
सांगितली व ह्या नाटकाबद्दल क्षमा मागितली.
अर्थातच त्याच्या बुद्धिनातुपुढे राजाने
फौतुक केले

त्या नंतर राजा उदयन आपल्या दोन्ही
राज्यांसह आनंदाने राहू लागला.

गवाच घर खाली!

एका राज्यात एक पहिलवान होता तो कुस्ती खेळण्यांत फार पराईत होता त्याच्या
कडे कुस्ती शिकण्यासाठी फार दर दरून लोक येऊ लागले.

त्याच्या शिष्यांत एक तरुण फार हुशार होता. म्हणून त्याने कुस्तीतील सर्व
डावपेच त्याला शिकविले सर्व विद्या शिकून शास्त्राचार तो राजाकडे गेला आणि
म्हणाला-"वापरला राज्यात माझ्यापेक्षा उत्तम पहिलवान कोणी नाई मी आपल्या
गुळ्या मुळा चीत करीन कारण ते आता गदातरे झाले आहेत." त्याचे ते रम्यपणाचे
वाक्य ऐकून राजाला राग आला तो म्हणाला "असे काय? पाहेंच या मग खरी गोष्ट
तुम्हा राधाची कुस्ती ठेवूनच पाहू."

असल्या दिवशी कुस्ती पाहण्यासाठी लोकांची गर्दी जमली गुरुशिष्य आस्वास्वात
उतरले गुरु जाणत होता की शिष्याची शक्त जास्त आहे येथे युकांनेच फार केल
पाहिले शिष्य आगत त्याच्यावर धावून येतांच तो बाजूला सरला व एक नवीनच पेंच
बाधत शिष्याला पाडले तो चीत झाला

मुळ झालीन गुरुगुरुन शिष्य म्हणाला-"वा! वा!! हा पेंच कधी मला शिकविला
होनात." "काही काई. पच बुझ्याभांगुरा शिष्यासाठी राखून ठेवावे लागताना."
गुरूने सडेतोड उत्तर दिले.

* सूर *

राजगिरीचा राजा विक्रमसिंह त्याला पद्ममुखी नावाची एक मुलगी होती. ती फार सुंदर होती. म्हणून तिच्याशी लग्न करण्यासाठी वर वर देशांच्या राजकुमारांनी येऊन केले. त्यांना राजगिरीच्या इन्द्रवर्माला विक्रमसिंहाने परत केले. पद्ममुखीलाहि तोच राजकुमार आवडला. खेगपुरचा राजा कालकेतू त्याच्या मनातून सुद्धा पद्ममुखीशी लग्न करावयाचे होते. त्याच्या आईने त्याला सुचविले की तू विक्रमसिंहाला जाऊन ये. बहुतेक तो तुझे म्हणजे पळू शकतील.

आईच्या म्हणण्याप्रमाणे कालकेतू विक्रमसिंहाला भेटला. आपली दृच्छा व्यक्त केली. परंतु विक्रमसिंहाने त्याला हीकार दिला नाही. विचार उलट्या पावली परतला. तो परतल्यावर विक्रमसिंहाने इन्द्रवर्माला बोलावून त्याच्याशी पद्ममुखीचे लग्न ठरविले.

तो ज्ञानदाने राजगिरीस आला व त्याची तयारी करू लागला.

त्याच वेळी द्वयारी लोकांच्या टाळीने राजगिरीवर हत्या केला. इन्द्रवर्मने राजगिरीच्या विक्रमसिंहाबरोबर मदन मारिलेली. जावयाचा निरोप घेऊनच राजा व त्याचा मुलगा घाऊरि इंग्रज निघाले.

ही ज्ञानमी खेगपुरचा पाहोनाचली नेहमी कालकेतूची आई त्याला म्हणाली. "आता राजगिरीला काणी नाही, तू सैन्य पद्ममुखीला पळवून आण. येथे तुम्हा दोघांचे लग्न करू. तसे करणं दगड विक्रमसिंहाचे होते. पण तील, मग वंदन हो पक्ष साप करीन."

आईच्या आज्ञेप्रमाणे त्याने पद्ममुखीला कैद करून आणले.

राजगिरीच्या मुद्धात विक्रमसिंह मारला गेला. इन्द्रवर्माला पडवून केवळ मुद्धे तो

गडय मोडून निघून गेला हाता ही सर्व ज्ञानमी खेगपुरचा पाहोनाचलास मुद्धाच वेळ लागला नाही. इन्द्रवर्मानी अशी स्थिति झालेली पळून मळीना वाईट वाटले त्याला विचार त्याला की पद्ममुखी आता काळकुशा लग्न करील, पण तितं नकार देऊन "माझ्या वडिलांनी ज्यांना मला देण्याने ठरविले आहे त्यांच्याशी मी लग्न करीन. दुसऱ्या काळकुशाहि वरण्यास मी तयार नाही."

कालकेतूच्या आईने पद्ममुखीच्या हात विलंब व तिच्याशी लग्न करण्यास सांगितले. परंतु तोहि स्वामिमादी होता म्हणाला - "जेव्हा तिला वाटेत तंदांच ही लग्न करीन. पाहू या किती उघडस अशी राहते ती."

कालकेतूच्या आईने पद्ममुखीची समजूत पाळण्यासाठी रागावून आक दाखवून तसे म्हणून अजून काळकुशास पाठिले. पण पद्ममुखीने आपला मन्वय बदलला नाही.

मला वाटले होत की तू माझ्या मुलाशी लग्न करून माझी सून होऊन माझा मान राखशील. पण तुझे होते अजून स्थळ नाहीत हाक आहे रहा वसे कर्ता म्हणून "आई म्हणाली,

तिने आपल्या म्हणण्याप्रमाणे खरोखरच तिच्याकडून वेगार करून घेण्यास सुरुवात केली. भंडी घासणे, स्वयंपाक करणे, कपडे धुणे, रावपाडा झाडणे बरेच कामे तिला करावी लागत. रात्री कोठे तरी ती एका कोपऱ्यात आठवी होई. आपल्या आईचे हे काय कालकेतू व त्याची वहीण दोघांनाहि आवडले नाही. कालकेतू नेहमी आईला म्हणे - "ती राजकुमारी आहे तिला माराने बारायशतत आपला मोठेपणा आहे."

"वाळा आहे मोठा झडाणा तिला बठणीवर लाणावला हाच उपाय आहे.

बचने कशी नाही कवळ होत ते तुझ्याशी निचे दग लवूनच मी प्राण सोडीन”

आईच्या ह्या बोळग्यावर कालकेतू काहीच बोलू शकला नाही.

तीन वर्ष रंजीत. काळजीने, दुःखात आणि कामाच्या माराने पद्ममुखी अगदी अशक्त झाली

एक दिवस नित्याप्रमाणे पद्ममुखी कपडे धुण्यासाठी नदीवर गेली होती तिने नदीच्या पैलू तिरावर एक नाव डुकत असलेली पाहिली कपडे धुतां धुतां ती नावेकडे सरखी पाहून इतकी नाव हळू हळू जवळ

येत होती. थोडी जवळ आल्यावर तिला त्यांत दोन माणसे दिसली. नाव आणखी जवळ आल्यावर तिने त्या दोघा व्यक्तींना ओळखले. एक तिचा भाऊ शक्तिसिंह होता व दुसरा मनाने बरलेला पति इन्द्रवर्मा तिला खूप आश्चर्य वाटले व आनंदही झाला जर तिने त्यांना ओळखले नसते तर कदाचित त्याची भेट झाली नसती कारण ते तिला ओळखू शकले नव्हते.

“गंगपूर हेच का? ह्या देशाच्या राजाचेच नांव कालकेतू नाही काय?” शक्तिसिंहाने पद्ममुखीला विचारले

पद्ममुखीने ‘ह’ म्हणून सगळाच त्याने विचारले की कालकेतूने वज्रगरीच्या राज-कुमारीला पळवून आणले होते ती जिवंत आहे काय”

“तिला कालकेतूची राणी होणे पसंत नसल्याने ती राजकुटुंबाचे कपडे धुण्याचे काम मर्या करणे आहे गुलामच आहे त्यांच्या घराची” असे सांगता तीला गहिवरून आले म्हणाली-“शक्ति मला ओळखले नाहीस का रंजीत आणखी बहिणीला अशा तऱ्हेने कष्ट करीत असताना पाहून त्याला पत्तर वाईट वारले इन्द्रवर्माच्याहि बोक्यांना पाणी आले

‘तुझी भर झाली फार चांगले झाले रंजीतगरीच्या राजाने डोंमरी डोंकाच्या राजाचा पराभव करून पुन्हा आपले राज्य मिळविले आहे इन्द्रवर्माच त्याचा राजा आहे परंतु तुझा पत्ता लागलेला शिवाय तो राज्य मिथळ करून धाड्याम तयार नाही. नास्त्यो नेह्या पासून तुझ्या शोषामाटी मारखे इडित आहेत’ शक्तिसिंह म्हणाला.

“आणून आतून हिला आपल्या नावेत घालून वेऊन जाऊ इन्द्रवर्मा म्हणाला ‘पण त्याला मां असो सोडणार नाही’ ज्याने भाइसा बहिणीला पळवून व घेत इतका

वास दिला आहे त्याला असें नुसतें सोडीत होय? तें काहीं नाहीं. ज्यां सकाळीं अचानकपण आपण किंढवावर हला चढवूं या. दुसऱ्या दिवस घालविलेला तसाच आजचा एक दिवस वास्तव उघा म्हाळा तुझी गुटका करून घेऊन जातो." एवढे सांगत झिंक सिंग नाव घेऊन निघून गेला. "मी आतां एका राजपुत्राची स्वीणि आहे. एका राजाची बायको होणार आहे. मी आतां कपडे कशाळा घेवू." असें समजून पद्मसुखीनें मार कपडे नदी काठीच टाकून दिले व परतली. पद्मसुखीला घरी येण्यास उशीर झाला

होता. जेव्हां नदीवरचे पसंत्त घाली एकादम गर्जेना करून म्हणाली "नदीवर एवढा वेळ लावलास तर बाकी कांय करणार सला वाटनें तुझी पण्डा चांगलीच कायउघाडणी केली पाहिजे."

"जरा तोंड संमालून घाला" पद्मसुखीनें जरा कठोर स्वरांत म्हटलें

"ह! इतकी घमेंड? थांब तुला काय काचे फटकेच हवेत?" असें म्हणत आईनें क्षिपायाना बोलाविले.

पद्मसुखी म्हणाली "मी रणी होण्याचा काय निश्चय केलाय आहे. जर गाइभा

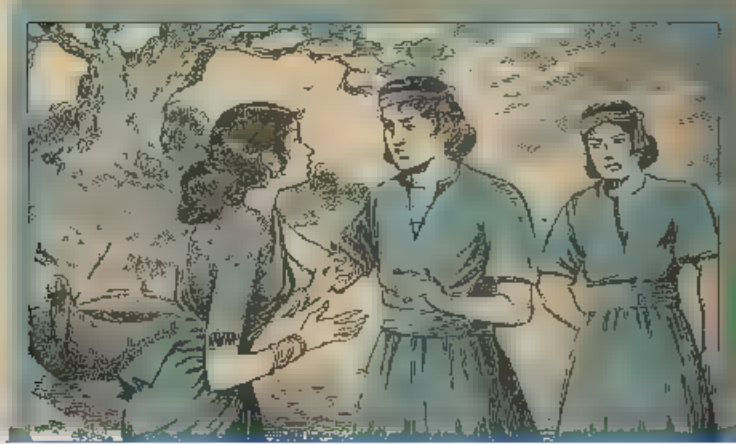
आतां काणां हात लावाल तर म्यां नामदान लोखणीत एकेकाची

पद्मसुखीच्या तोंडून ते शब्द ऐकताच कारुणिकेची भाई फार स्वयं झाली. एका क्षणांत तिचा राग कांडल्या कोटें लगाम गेला हे जरीमान तिने क्षणाचाहि बिचव न लावता कारुणिकेला कळविलें. त्यालाहि फार वचन झाला जेव्हां पद्मसुखी माझ्यावर प्रसन्न झाली असें वाटून त्यानें अज्ञाच्या तयारीला सुवात केली

दुसरा दिवस उजाडला. पहाटे पासूनच तर एका सैनिकाने कारुणिकेला मारला गेल्याची व जबाबदार धावपळ झालेली होती अज्ञाच्या

तयारीची गळबट लागू होती. इतक्यांत कांहीं सैनिक भापा टाकीत टाकीत राव वाळवांत आले. ते म्हणाले—"बाळ्यासमोर फार माठें युद्ध चालू आहे." ते पाहून आंखे सव मध्यास सैनिक निघड गेले आहेत हे ऐकताच अन पुढांतीक सर्व क्रिया भयभीत झाल्या.

हळू हळू युद्धाच कोलाहल जवळ आंखे लागला सैनिक पुन्हा पुन्हा येऊन पराजयाची वातमा देऊन वान हाते. शबरी तर एका सैनिकाने कारुणिकेला मारला गेल्याची व जबाबदार धावपळ झालेली होती अज्ञाच्या

बोळे पांढरे झाले नेहेरा फिका पडला
ती मटकन तेथेच खाली बसली.

शोक्या चेळ्याने एक सेनापति आला
आणि म्हणाला "आपल्यांत पद्ममुखी काण
आहे" महाराज सार्किसिहाची आज्ञा आहे
की त्या व शोक्या दासी झाला सोडून
वाकीं सर्वेनी मरणास तयार व्हावे" हे
शेकतांच इंदुमतीने एकदा सेनापतीकडे व
एकदा पद्ममुखीकडे पाहून मान खाली घातली
पद्ममुखीने एकदा चार्गी बाजूस पाहिले सर्व
चिंयाच्या चेहेऱ्यावर दुःखाची छाया पसरलेली
मिला दिसली. लक्ष्मण ती पुढे होऊन म्हणाली
"मीच पद्ममुखी आहे आणि वेथील वाकीं
सर्वे शिवा माझ्या दासी आहेत."

"ह्यावर सेनापति निरा प्रणाम करून
निघून गेला. शोक्या चेळ्याने आपली काही
जिपाई येऊन राजमातेला व तिच्या दासींना
हानकड्या घालून बसून गेला

काही दिवसांनी सार्किसिहाने आपल्या
वहिणीचे व इंदुमतीचे मातृश्रम घटाने लस
लावून दिले व इंदुमतीने आपला राज्याधिकार
पण काढिला त्या नंतर पद्ममुखीने इंदुमतीची
आपल्या भावाला ओळख करून दिली
आणि म्हणाली "ह्या मुलांने मला वाकली
कडेनी होण्यासाठी पुष्कळ सांगितले परंतु
मला कधी त्रास दिला नाही. लह
संझ्याबद्दल मिला सहानुभूतीच वाटत
होती फार नांगली आहे ही म्हणून
होच जर माझी वहिणी झाली तर नल
फार आनंद होईल "

सार्किसिहाने ती गोष्ट मान्य केल्या
वरून दाघाने लस झाले. इंदुमती आणि
सिहानी राणी झाली, पण रातमरता मात्र
जन्मसर पद्ममुखीची दासी म्हणूनच राहिली
अशा लहंगे पद्ममुखीने आपल्याला खुश व
काष्ट दिवसाचा सूर झाला

मुघल सत्तेने काँग्रेसी वेनिस नगरांत दोवे
व ऊ राहण होते. एकाचे नांव निकोलो
पाळो व दुसऱ्याचे नांव सार्कियो पोलेो असे
होते ते दोघे व्यापाराच्या निमित्ताने बरेच
वेळ हिंडत आले होते इ.स. १५६० मध्ये
१ कोन्स्टांनोपलपसून जाऊन पाहोअने होते.
तंधून जवळ जवळ एक वर्षभर प्रवास केल्या-
नंतर ते चीन देशाचा राजा कुबिलय खान
झाच्या दरबारां गेले. त्याचला चीनचा मार्तार
पद्ममुखी राजा राज्य करील हात. ह लोक
प्रयोग्य निऊच पक्षा जातीचे पुष्पक्षेत्र
पारकायम येथे जमले चीन खानाका
आपला नल केले त्याने जारा वर्षे नेतृत्व
केले पण त्या अवधीन खान चीनच्या
उत्तरास भ्रमंडला 'कान' देश जिंकला.

वेतर त्याने इंडोचीन, भारत, अफगान,
इरोप वीर देश सोडून बाकी सारा आशिया
खंड जिंकून घेतला. त्याच्या दोन बिल्यानीं
मिळून एवढे राज्य पावाकांत केले की
त्याच्या पूर्वी वा नंतर एवढे मोठे साम्राज्य
स्थापन होऊ शकले नव्हते. त्याच्या परा-
क्रमापुढे चीन खानाच्या दरबारांत 'बडे
खान' असे नांव मिळाले 'काने' प्रदेशाचा
अधिकार त्याने स्वतःकडे ठेवून घेतला
होता आणि बाकी प्रदेश तीन भागांत
वांटून तीन खानांकडे सोपविला आणि त्यावर
पुन्हा बडे खानांचा अधिकार कायम ठेवला.
'काने' प्रदेशावर राज्य करणाऱ्या बडे
खानांत कुबलाय खान हा पांचवा अधिकारी
होता. हा चीन खानाचा नातू होता.

भाकीं पोलीच्या साहसपूर्ण सफरी

M-1

झाच कुवनाय खानानें घोला वधूचें मोठ्ठा आग्रहानें स्वीकृत केलें. त्यातें त्यांच्या पासून जगातील निरनिराळ्या देशांपर्यंत माहिती करून घेतली. नंतर त्यानें रोग नश्याच्या पोपकडे गांधला इत म्हणून 'मोना पाठविलें' ही कामगिरी त्या दीर्घां भावांनीं आनंदानें स्वीकारली आणि रामला जाणवा साठी निघाले. परंतु वाटेतच त्यांना कळल की गेमला पोप मरण पावला असून अद्याप दुसऱ्या पोपची नेमणूक झाली नाहीं. धांपलें ते गेमला न जाता वेनिशलाच गेले. तेथे काही दिवस राहिल्यावर त्यांना बडे खानाची

आठवण झाली आपल्याला येताना बरेच दिवस झाले आहेत, बडे खान आपली वाट पाहान असले म्हणून ते पुन्हां कोनकडे जाण्यासाठी निघे.

खावेळीं निघालाचा मुलगा मोकाला हाहि त्यांच्यापेरावर निघाला. दोनच पंधरा वर्षे वडे खानाच्या दरबारा घालावला व स्वदेशी पन्त जाऊन आले असुभव लहून घाटले.

जॉर्जियाच्या राज्याचे नांव 'जेव्हिड मारिक' असे होते. हे राजा तानास राजाचा मांडलीक असे. जेव्हिडचे लोंक फार सुंदर व उत्तम याव्हा म्हणून प्रसिद्ध होते. मिस्र देश जिकण्यासाठी म्हणून जेव्हा निघाला, तेव्हा तो जॉर्जियाचा मार्ग न घेतां दुसऱ्या मार्गानें गेला कारण त्याला 'ज्व' वाटेन जावयाचें होते. तो १५ मैलांचा प्रवेस एक लहान विन्वाला मार्ग होना. त्याच्या एका वाजुला समुद्र व दुसऱ्या वाजुला होगर असल्यामुळे ज्वल अडविण्यास शरें मेन्य छुट्टा पुरत असे. त्यात ज्वानिचचे लोक लढवैथे होत. मिस्र देश ते देखील हा लोंकां कडून धाका चोक नये म्हणून त्या वाटेच्या तांडाशीं एक सक्षम बुरूज व किजा बांधून

ठेवला त्याला 'पालादी फाटक' असे म्हणतात.

जॉर्जियाच्या स्वरुपा काळा समुद्र जलून पूर्वेला कामिथन समुद्र आहे. शान्तिक पाहता हा समुद्र नेमुन एक फार मोठे सरोवर आहे. धाचा घेर २,८०० मैल आहे. ज्वण झा परोवरान काही मनुष्य वर्मा असलेली वटें आहेत. मोसमोरीं शहरें पण त्यान जाहून. नारतरी लोंकानों जेव्हा हराण देशावर हला केला, तेव्हा वाच लोंक पळून ला घेतांनुन येऊन राहिले आणि काही लोक जॉर्जियाच्या हजिरान जाऊन राहिले.

बगदाद हें सर्वांत मोठें शहर होते. तेथील लोक भायाना लोंके पाडण्यात फार पणईत होते. भारतांतून तथे पोती जात असत. तेथील लोक त्यांना लोंके पाडून ते गुंफेतील देशांत धिक्कासाठी फाटवीन असत. हा ठिकाणीं मुसलमान धर्म प्रचलित होना. थें जाहूला गेवें सारख्या विद्यान फार प्राचल्य होत. त्या विद्या थेंथे शिकवीन असत.

त्यावेळीं तेथील लव्हीकांच्या जयल फार मोठी घडोळीत होती. इ. स. १२ / १३ मध्ये बा शहरावर कुतुन खान नावाच्या एका नातागने मोठ्या सैन्यासह हला केला. हा

मोना खानाचा धाकटा भाऊ होना. ते एकंदर थोपे भाऊ होत, काने दिकल्यावर त्यांनीं दिवेवय कण्याचा निश्चय केला. थोपे जण चारी दिवसा मेले. त्यान हुतुग हा दक्षिणेकडे गेला आणि दक्षिण प्रदेश जिंकून तो बगदादपर्यंत आला, बगदादला युद्ध करून जिवग्यापक्षा युक्तीन जिंकणें वरें असें त्याला वाटले. म्हणून त्यान तसा डाव रचला. त्याच्या जयल वीस हजार मोठेवार असून पायदल सैन्य बरेंच मोठें होते. तरी त्यान खरीफाला असे भासावेंल की त्याच्या जयल फारच थोडी सना आहे.

बगदाद शहरावर हला चढविण्यापूर्वी त्याने आपल्या सैन्यातील बऱ्याच शिपायांना शहराबाहेरील सडकेच्या दुतर्फी असलेल्या झाडावर गून बसण्यास सांगितले आणि नंतर वर्धावाील दगडाच्यावर उड्या केला.

बाना जवळ येताचच भेड्य आह असे मानून त्याच्या सुद्धा थोड्याच वेळ पडून भेल्या त्याला आलेला पाहून तो हुडगाने आपण भिडून पळून जात असल्याचे भासविले. खलीफाने अर्थातच पुष्कळ दूरपर्यंत त्याचा पाठलाग केला. तो पुढे जाताना झाडावर कपून असलेल्या सैन्याने पाठीमागून त्याच्या सैन्याच्या चेऱ्या, ह्या अचानक हल्ल्याला तोंड देणे खलीफाला अशक्य झाले. तो कैद झाला अन्ना तऱ्हेने हुडगाने बगदाद शहर जिंकले.

शहराच्या पाहणीत जेव्हा हुडगाने पाहिले की बुरुजांत सोने भरून ठेवले आहे तेव्हा

त्याला मोठे आश्चर्य वाटले. त्यान त्याहाला बोलावून विचारले "हे सोने सगळ्यांना जमा करून जेविले गेले" ह्याने काय करण्याचे म्हणिले नाहीस. तुला कथं स्वयं पळवून कोणी मेल्य घेऊन येऊन बगदाद शहर सुद्धा नेणार आहे "हगून" आश्चर्य व थान बाहून देऊन त्याच्या शरणाचे कृपण करण्यास का नव्हें सांगितलस " तो म्हणाला.

खलीफा हावर काय उत्तर देणार तो विचारा माग्य केलला

"ठीक ताढे तुम सान्यावर फारन प्रेम आहे असे दाटने मर मग न सोनेच खाऊन रहा " असे सांगून हुडगाने खलीफाला त्या बुरुजात काढून नेवले चार दिवस अन्न न मिळण्याने खलीफा तेथेच मरून गेल आणि यानंतर मात्र पर्वान खलीफ झाला बाहो

पुढे चोः

गर्गिचा भार

विक्रमार्क शिरस्त्राममाणे बड्याच्या झाडा जवळ गेला, शब्द उतरवून खांद्यावर घेतले व सरळ समझानाच्या वाटेने चालू लागला. थोडी वाट चालल्यावर शवातीळ घेताळ नोक, लगळा न्हयारला—“राना 'सरोस्वरूप तुम वैद्य क्वाट आहे, तुला पाहून मला द्वित्रविन्दु बांधाच्या कोळ्याची वाठवण येते. तुझ्या करमणुकीसाठी मी तुला त्याची शष्ट मारणता 'म' 'थाने शष्ट मागण्यास मुगवान मली

फार बजापूर्वी पूर्व किनाऱ्यावरील समुद्र तटी भित्रविन्दु नावाचा एक कोळी रहात असे. रोज तो आपल्या झाडीत वसून स्सुत्रात जात असे आणि माटे पकून आणीत असे, त्यावर बायको, पांच मुले व तो स्वतः गवट्याना उरविनाई चालत अस.

वेताळाच्या गोष्टी

M 5

मधुदास एका बिशप जागी सामे मिळत अमन आणि ती जगा त्याला महीत पसल्याने तो तोंडका तोंडेच मासे बरायला वसे मग मांटे वाढळ आलेले असे दे किया जोराचा धाऊस पळत असुं ये, ज्या दिवशी तो जात नसे त्या दिवशी सक्तीचा उपवास पडत असे.

अशा नन्हेने वावाडकए करून तो आफत दिवस कठीन दुःखा त्याला कोणाची मदतहि मिळत नसे त्याची वायक जी मदत वारील तंबदीच ती त्याचे साल विणत देत असे, कास बीट काढत देत असे.

घरातील सर्व काम काज करीत अस तयारी मधुदास गेला म्हणजे आपले काम काज संपतून ती त्याची वाट पाहून बसत असे तेव्हा तिच्या मनात बरे का नाडा त्वरा कोणत्या संकटात सापडला असेल ? किती श्रम करीत असेल, ह्या विचारांनी तिच्या मनाचा हुल्लुर लागून म्हान तसे

मित्रविन्दु देखील बगलून निघल्या पासून त्यापल्या शायकोत्ताच विचार करीत असे तिला घराचे लागणारे कष्ट पाहून त्याला वाईट वाटे ती दोघे नवगसायका सुस्त समाधानाने रहात होती.

प्रचंडा त्याच्या शेजारचा एव गरीब माणूस मरणा पावला त्यानेल त्याची शयका व पुत्र निराधार झाली मित्रविन्दुने पाहल्या शेताची पक झोपडी वापत देऊन त्यान तेथे रहावयास सांगितले ती वाई त्या झोपडेत राहून काही तरी काम बंद करून आपल व आपल्या दोघ मुलांचे रोह भरीत असे

एक दिवस मित्रविन्दु समुद्रावर जाण्यास निघाला आणि एकाएकी मोठे वादळ सुरू झाले मित्रविन्दुच्या शयकाच मुढात पेल यत्नकून निजविने आणि ती स्वत नय्याची वाट पहात असली तेव्हा मनात विचार

जगा आपला त्वरा आपल्या साठी सहा संवत्सत मुळां ग्राम सोडीत जाहे, मुले शांता जाला म्हणजे कवनीर वापला म्हन मग त्याचा भार थोडा कमी होईल, पण तो फौज तरी कष्ट करावयास पाहिजेत, पयल्या विचारांनी तिचे मन अगदी विडूळ झाल, अर्ध रात झळी, तरी मित्रविन्दु जाल नार्ही त्याच्या नायकोचा जीव बळीवर हांडे लागला निने मित्रा पेटविली आणि समुद्र काठी जाऊं लपली.

बार्टन तिच्या त्या अनाथ वाईची झोपडी दिवली परंतु झोपडीचे दार अर्धवट उघडे

असून शान्यामुळे शहयडत होते, तिला आश्चर्य वाटले की दार उघडे का ? म्हणून ती आन तिरली तिला समोरच त्या अनाथ वाईचे शूत घरीर दिसले, बरून तिच्या तोंडावर पाणी टिफत होते, असे वाटे की तिच्या डोळ्यांतून आर्षे गळत आहेत, जवळून वीरळा जायत तिची दोन्ही मुले निजली होती.

तिच्या मनांत आले, भिजारी मुले कोण आहे आता ह्या मुलांना कर्ण कर्ण संकट झेडावी लागतील देव जाण, अगोदरच बाप सोडून गेला आणि आता आईदेवाला तिकडेच गेली, तिला फार वाईट वाटले.

त्या मुलाचा विचार नसायलाच निरा
अवस्था मुलांची काढवण झाली, त्यांना
केव्हा पाहिलेच त्यांना हाकललेले निरा
लगावगीत त्या दोघा मुलांसाठी उचलले व
आपल्या घरी घेऊन आली तिच्या पाच
मुलांना या दोघांना निराविले, नसा मुलांना
निरा नसाच ही आढवण झाली

पण ती पुढा सगुडिल्ले बाजूला गेली
नाही घरात वसून ती त्याची वाट पाहू
लावली, ती मनात म्हणाली "मी ह्या
मुलांना आपले आहे खरे, पण जर का
त्यासाठी नसावले मारले तर त्याचा काय

रोप अगोदरच आपला प्रपंच चालवितांना
गायी तर येत बाहेर त्यातून हे काय होत
आणले मी म्हणजे कष्टान भर पण राहो
दर मुखरूप घरी उठू दे, जोडू बावळ असता
वी म्हणत आहे सुमळपार पाऊल रहते
आहे समुद्राच्या लाशांचा बावळ येथपर्यंत
"कु येत त्याहे काय ह ने आहे कोण जण "

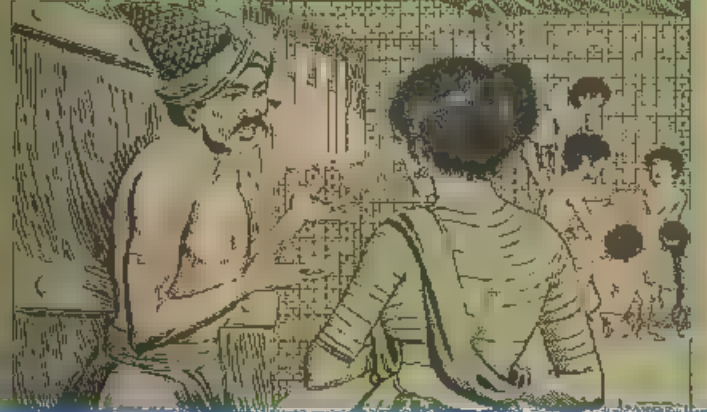
वयल्या वसल्या ती आदवी झाली
नसातच पाहाट झाली तिचा थोडा डोळा
आगला नवल्यात दरवाजा खडखडला दार
उघडत तो नवरा समोर उभा, त्याला पाहून
तिचा घरें बावळ त्याचें सर्व चंग व कपडे

हले दिव झाले होते, तो म्हणामी "तला
साखी काळजी लागून राहिली होनी,
दोघांचे कृपे केली

'कय दादल' काय शकुस'! ह्या
पावसात तुमचा काय अवस्था झाली जमेल
व्यथून मारे सर्व पित्त घांकाउं लागत हात
मला आज एक सुद्धा माया गिळाला नाही
वायामुळे जाळ्याच्या विषय विषया झाल्या
आहेत होडा देवकील विल्लखिला झाली
आहे तडीच तिला पाणबातूच रंतेन आणली
नसती तर आज स्वास्वर घडगत नव्हती पण
सर्व फाटी देवाची कृपा," पोटोळी म्हणाला,
कोळी म्हणाला

"ही काळी समुद्रावरची दकीनत हकडे
ती अन्याय वाई, विचारी रात्रा मरत गेली,
काय दादल त्या मुलांचे कोण जाण " बायको
म्हणाली

"मरा मरत, विचार कसला जे घडत
व घटना आपल्या घरी, ह्या पोचत तो
आजमी दोघे आपला मुल स्वामील त्यालीलच
ही दोघे स्वालील जे देव आपल्या मुलांना
हंत बाहे तो या येवगला नव्हत खे देणार
काय ती आपल्याला थोडे वंग महान
कृपाची लागेल तेथई कळव पाहिले
सर्व फाटी देवाची कृपा," पोटोळी म्हणाला,
कोळी म्हणाला

बायको जाण नाही असे पाहून "जाण का नाहीस ? जा ना ? तेव्हात जाणा झाली तर बायकोला रोष त्याचे ओझे कशाचा जमे घाटने आहे तुला जा "

"तमे नाही अशा ना श्रान येऊन" ती म्हणाली

आपल्या बायकोने त्या मुलांना पाणलें आहे, हे पाहून त्याला तिचे कोंबुक वाटले.

इतकी गोष्ट गागून वनाळ पांढरा, पुढे तो राजाला म्हणाला "राज, मित्रविदु मूर्ख इनका मूर्ख होना का काय" आपलाच प्रथम रटश रटन त्याला पुरेसे झाले होते मग हे कशाला त्याने व्याख्याच्या धड्या प्रमाणे व्याख्यान बांधून घेतले : देवावर मार समजून जर त्याने आपली जबाबदारी वाढ बिर्ही अम्ली तर त्याने आपली म्मनची जबाबदारी मुद्धा का नाही देवावर टाकिली : काय असेल कारण बघ अजर नाहीस

अमून दिले नाहीस तर त्याचे प्रार्थन काय मिळेल माझीत आहे ना ? "

विक्रमार्क म्हणाला "मित्रविदु मूर्ख नव्हता तो आपला प्रपंच आपल्या कष्टा-नेच चालवीत होता. कष्टांचे विज्ञान त्याला माहीत होतं. परंतु तबवे करून मुद्धा आढावाण हान असल्याने त्याने देवावर मार टाकला होतो, पण तो स्वस्थ बसला नव्हता, देवावर अगर देवावर त्या मुलांचा मार टाकण्याचा अमना तर त्याने ती जबाबदारी पेतलीच नसली त्याला आपल्या मोहमतीचा भरोसा होता म्मनूतच त्याने त्या मुलांना आपल्या चरी साधून घेऊन घेतले "

अशा तऱ्हेने राजाचे मोन मेन हातांचे विनाळ अवासह अदृश्य झाला व पुन्हा वडाच्या झाडावर जाऊन लटकू लागला.

(कर्मिण)

namde

namde

साक्षर : आपल्या काठकोन शीमाचे कुस कोण करणार ? "

माध्यम : तर म

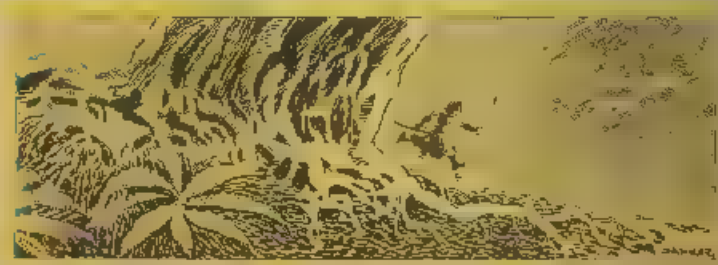
" तपला वा वता कशास जा ? "

" मी करून केलस काय ? " अह ना

namde

मुदरेच म्हण इमानाळ जवळच आहे

राजा व चोर

पूर्वीची गोष्ट आहे. पाट्यापुर्वीक उग्रमेन नावाचा राजा राज्य करीत होता तो फार गूर होता त्याचे सरदार मुद्धा त्याच्या सारखेच पराक्रमी होते त्यामुळे सदैव सरदार त्याचा वचक होता. त्याला पाहताच ते शहर कापत असत. इतके असून मुद्धा त्याच्या सरदारामागे काही सरदार अन्धारी व अत्याचारी होते पण ते राज्याच्या विधायकांसारखे असल्याने त्याच्या विरुद्ध कोणी काही मोठे शक्य नव्हते. उग्रमेनान्या सैन्यात एक सदैव नावाचा सैनिक होता तो फार गूर होता. त्याला आढळत आले की काही दूध सरदार प्रजेला त्रास देत आहेत व त्यामुळे विना कारण राज्याचे नाव बदनाम होत आहे. सदैवला हे मुळीच भावले नाही म्हणून त्याने प्रजेच्या बाबतापासाठी त्या सर्व दूध

स्पर्काचा नाकगट करण्याचा निश्चय केला. जेव्हा तऱ्हा संधी मिळते तेव्हा तेव्हा सदैव त्या अत्याचारी दूध सरदारावर हल्ला करीत असे व त्याला छेडून ते घन तो गरीब प्रजेला वाटून देत असे. काही दिवसांनी त्या दूध सरदारानी राजाकडे तक्रार केली की सदैव हाकून आला आहे तो लोकांच्यावर हल्ले करून त्यांना दुबाडत अर्थातच राजाने त्याला पकडण्यासाठी सैनिक पाठविले पण तो त्याच्या हाती लागला नाही त्यामुळे राजाने त्याला नदरेत उमवून त्याच्या हाता तो सांगडले त्याने त्याला मारून टाकावे असा हुकूम सोडला. काही दिवस गेल्या, एक दिवस रात्री उग्रमेन गजाल स्वप्नान एक दंडी दिशली ती म्हणाली "राजा" जड, जाऊन चोरी

कळत ये. ही देवाची आज्ञा आहे असेच समजे "राजा स्वडकुन जागा झाला शा विचित्र स्वप्नाचे त्याला फार आश्चर्य वाटले. तसे ते तसाच डोळे मिटून पट्टम रात्रिया. निवड्यात त्याला पुन्हा नीच देवी दिशली. म्हणली "जर तू चोरी करी नाटोस तर तुझ गाय जाईल ही देवाची इच्छा आहे "

दोन वेळा त्याला तेच स्वप्न पडत होते त्याने चोरी करण्याचा विचार केला नाही परंतु झोत काही तरी गट असला पाहिजे असे त्याची मनोदवना सगळ्यांनी पुन्हा त्याने डोळे मिटून जागण्याचा प्रयत्न केला पण विसव्यादाहि त्याला तसेच स्वप्न पडले आता मात्र तो स्वस्थ व्हाऊ शकला नाही. त्याने स्वाम्बरन काही तरी वैभ सक्ति आणून असे त्याला वाटले.

तो गटका लुट मरली आणि त्याला त्याहि न कळत राजवाड्याच्या बाहेर निवून गेला

माझ्या नेकापैकी कोणी जर मला पाहिले तर काय म्हणतील असा विचार करीत तो मनन्याह येथे आणखी पोहा काढला आणि जंगलच्या वाजुला निवून गेला. तरी त्याला मिद्ध झाले पाहिजे. असे सुदैवाने त्याला काही पाहिले नव्हते म्हणून

बरे चोरीच कलाब्याम निघालेला तो चोरा प्रमाणे आपले हाड झाकून घेतले त्याने

कोराविषयी त्याच्या मनात विचार पाळून लागले चोरी पारणे हे चुकले पण कोणाला जाणे किती विचार करून पावले टाकावी लागताना, त्याने धैर्य आणि भावस कमालीचे असले पाहिजे पुढील परिणामाला तयार राहिल पाहिजे समजा लोकांच्या हाती भापडले तर त्यांचा मर त्याच्याची कधीत तो मनन्याह येथे आणखी पोहा काढला आणि जंगलच्या वाजुला निवून गेला. तरी त्याला मिद्ध झाले पाहिजे. असे सुदैवाने त्याला काही पाहिले नव्हते म्हणून

असन सुद्धा कचरु लागले, त्याला वाटले नेहांच काव्या घोड्यावर स्वर हाऊन येत असेली एक व्यक्ति त्याला दिसली. "इतक्या रात्रीचा कुठे निव लास ? काय नाव तुझे ?" राजाने विचारले पण तो मनुष्य कोही नव्हता नाहीं. राजाने आगळीच अपली तलवार वपसली आणि हो तयार म्हणून त्याला तावध करत झोपाचे व्हड नुरू झाग पहिल्याने स्थाना पोळावूनच युद्ध करते पण मग खाली उतरून त्याला युद्ध करव लागले. थोड्याच वेळान तो मनुष्य पडला ना राजास म्हणाला "तुझ्या सारखा थोडा मी असाय व हिता माहीं

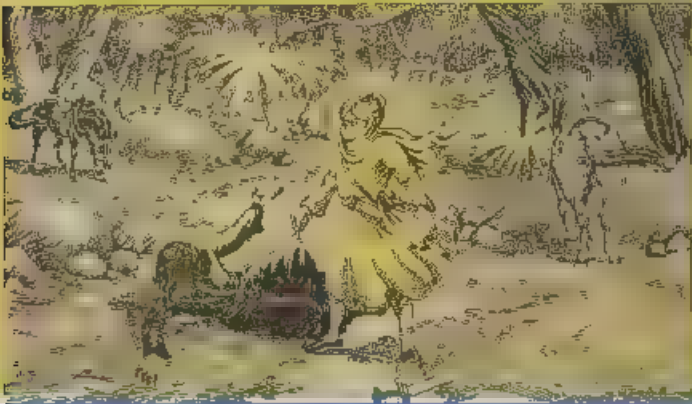
तुझे युद्ध कावळ्य पचाव आहे, तू पाहिजे तर मला सारख टाक."

"तुला मागण्यात माझा काहीहि फायदा नाही तुंदि एक त्त्वम थोडा असावास असे भाटने तुझ्यामुळे झाले तर माझे हितच पाडेल काय तुझ नाव ?"

"राज नाव म्हंदेव," त्याने भागितले. "तर तर तुंदि वर आहेस वरें आहे मं" मग त्याच्या वशिणीकड घरावर जाऊ गेल आणि रोधे जाण मिळून डाका पाळावा म्हणून कस वर व तुला " वाई तरी जास्त चारी करू आणि राजातें विचारले "राजवाड्यांत त ऊन चोरी करे या का " राजातें विचारले

"नाही चणाल्या माणसांना मी कधी काम देत नाही महागजांना मी चांहाहि त्रास देणार नाही, शूरसेनाच्या घरी जाई पाहिजे तर " म्हणून म्हणाला शूरसेन चागल्या वस्त्रावधेकी एक हाता आणि शिवाय राजाचा मेहुणा होना

"राजावधेकी तुझ्या मनात फर आदर आहे मं" मग त्याच्या वशिणीकड घरावर डाका पाळावा म्हणून कस वर व तुला " राजातें विचारले "शूरसेनाच्या राजमक्ति पक्षा मंत्री राजमक्ति निराळा आहे मी वेळ पडक्याम

तो किड्यात शिरला. राजा त्याच्या हातचुर्चुरावर फार खूश झाला. तो मनात म्हणाला "जर का मी एकदाच अमनां तर नकी पन्हारेफायांनी मला पकडले असते."

राजाला पाठभागे घुटमळना पाहून सहदेवाने आलखने का पापला सोडीताना अगदी तवा आहे त्याने राजाला फाळ्यावाटि उमे घेले म्हणाला "मी नासून सोरी करून येतां हापयत येथून कोटें नाऊ नकांम."

थोड्या वेळाने ता ऐम व टाकिते "का मण्डोळ्यात मथून घेऊन येना. तें माहून राजाला फार आश्चर्य वाटले.

"आपण येथून कबकर निघून गेल्यां नही तर कदाचिचि पकडले जाऊं." राजा म्हणाला

"बाव! अशी घाई करू नव्याम जवून एक मोरी करावयाची आहे वर या मजलावर त्याच्या निजाथवच्या थोकात शूरमेनाथें रडजडिन सोन्याचें सोगीर आहे. तें आपले पाहिले." सहदेव एवढें सांगून झटकन तेथून निघून गेला.

तो मरळ दुसऱ्या मजलावर गेला तेथे तो त्याची रायकी पक्याव निजली होती सहदेवाने सोगीर हाकून घेतले आणि जाऊ

गाला पण वेबड्यांत कमला तशी लावाज याचा तो एकुम शूरमेन उठला आणि पाण आहे तुलवार कुठ आहे माझी"

"एव झाल का थोरडलान."

शूरमेन त्याची रायकी खडबडून तशी हाकून म्हाली

व री आल्याची वाहल वाटली वार कोणी तरी आल्या,मारेख राहिले

काही नाही हो झाडाच्या फांता व थ ते शकल्या अमर्तिल झाले राजाच झाला काही तरी म्हा पाहून उठतां मनात काव तरो असल्याशिवाय रात असे त्या उठार नाही" यापकी म्हणाली

"अशी घाई करू नकांम उघा माझी सर्व कोळकी दूर होईय उघां सोल्याकाळ पर्वत अर्ध रातच माझ्या माज्यात चणार आहे" शूरमेन मोठ्याने हसून म्हणाला उघां ही दरवागान आणार आहे, म्हणून म्हाणालसत परतु राजा पर्वे राज्य वंगार आहे म्हणून सोशिलस ताहोत २' वाधवा म्हणाली

"दणार बाण" नी आणि राज कावा

त्याचें राज्य वांछन घेणार" असे सांगून शूरमेनानें या कारभानांत काण काण वाहेत त्यांची नावे मागिली

मल्लच मी आपल्या मावशी हत्या हाजे देणार नाही असे म्हणत ती उठून लागली परंतु शूरमेनानें तिका पकडी वदम मारले थोड्या वेळानें पुन्हा दोघ शान्तपणे झाली

सहदेव राजाकडे आला आणि सर्वे पकडिला प्रकार सोशिलस आणि वजारा

"हे माझी उठवार त्या राजाद्वाराज मारून केले. का थोड्या वेळानें मी पाल तरली

राजानाई प्राण सुद्धा देण्यास तयार आहे मी असे ऐकले आहे का शूरमेनाच्या वागण्यामुळे राजाच्या बहिणीला कोही सुख नाही" सहदेव म्हणाला

ह एकदाच राजाला धका बसला, बाईटहि वाटले तो समजत होता की शूरमेन आपल्या पायवावर फार प्रेम करीत आहे "चल याच त्याच्याकडे जाऊन सोरी कर या." राजा म्हणाला.

दावाहि घेण्यावर वसून शूरमेनाच्या किड्यात शिरून सहदेव जागला कमळला सोर असल्यामुळे पाहारेकन्वाचे डाऊ चुकवून

सहदेवाने सोगीर हाकून घेतले आणि जाऊ

गाला पण वेबड्यांत कमला तशी लावाज याचा तो एकुम शूरमेन उठला आणि पाण आहे तुलवार कुठ आहे माझी"

"एव झाल का थोरडलान."

शूरमेन त्याची रायकी खडबडून तशी हाकून म्हाली

व री आल्याची वाहल वाटली वार कोणी तरी आल्या,मारेख राहिले

काही नाही हो झाडाच्या फांता व थ ते शकल्या अमर्तिल झाले राजाच झाला काही तरी म्हा पाहून उठतां मनात काव तरो असल्याशिवाय रात असे त्या उठार नाही" यापकी म्हणाली

"अशी घाई करू नकांम उघा माझी

सर्व कोळकी दूर होईय उघां सोल्याकाळ पर्वत अर्ध रातच माझ्या माज्यात चणार आहे" शूरमेन मोठ्याने हसून म्हणाला

उघां ही दरवागान आणार आहे, म्हणून म्हाणालसत परतु राजा पर्वे राज्य वंगार आहे म्हणून सोशिलस ताहोत २' वाधवा म्हणाली

"दणार बाण" नी आणि राज कावा

त्याचें राज्य वांछन घेणार" असे सांगून शूरमेनानें या कारभानांत काण काण वाहेत त्यांची नावे मागिली

मल्लच मी आपल्या मावशी हत्या हाजे देणार नाही असे म्हणत ती उठून लागली परंतु शूरमेनानें तिका पकडी वदम मारले थोड्या वेळानें पुन्हा दोघ शान्तपणे झाली

सहदेव राजाकडे आला आणि सर्वे पकडिला प्रकार सोशिलस आणि वजारा

"हे माझी उठवार त्या राजाद्वाराज मारून केले. का थोड्या वेळानें मी पाल तरली

गाला पण वेबड्यांत कमला तशी लावाज याचा तो एकुम शूरमेन उठला आणि पाण आहे तुलवार कुठ आहे माझी"

"एव झाल का थोरडलान."

शूरमेन त्याची रायकी खडबडून तशी हाकून म्हाली

व री आल्याची वाहल वाटली वार कोणी तरी आल्या,मारेख राहिले

काही नाही हो झाडाच्या फांता व थ ते शकल्या अमर्तिल झाले राजाच झाला काही तरी म्हा पाहून उठतां मनात काव तरो असल्याशिवाय रात असे त्या उठार नाही" यापकी म्हणाली

"अशी घाई करू नकांम उघा माझी

सर्व कोळकी दूर होईय उघां सोल्याकाळ पर्वत अर्ध रातच माझ्या माज्यात चणार आहे" शूरमेन मोठ्याने हसून म्हणाला

उघां ही दरवागान आणार आहे, म्हणून म्हाणालसत परतु राजा पर्वे राज्य वंगार आहे म्हणून सोशिलस ताहोत २' वाधवा म्हणाली

"दणार बाण" नी आणि राज कावा

त्याचें राज्य वांछन घेणार" असे सांगून शूरमेनानें या कारभानांत काण काण वाहेत त्यांची नावे मागिली

मल्लच मी आपल्या मावशी हत्या हाजे देणार नाही असे म्हणत ती उठून लागली परंतु शूरमेनानें तिका पकडी वदम मारले थोड्या वेळानें पुन्हा दोघ शान्तपणे झाली

सहदेव राजाकडे आला आणि सर्वे पकडिला प्रकार सोशिलस आणि वजारा

"हे माझी उठवार त्या राजाद्वाराज मारून केले. का थोड्या वेळानें मी पाल तरली

नाही तर मी येथीं आहे सयज व तु मलवार नका जाऊन त्या दृष्टाचा नाश करून
निघून जा." येऊ दे." सहदेव म्हणाला.

वर म्हणजे सहदेवाच्या श्रोतण्यावर "तुको आपण जाऊन राजालाच मांगू
राजाचा विश्वास बसला नाही कारण या मग तो पाहिल त्याला काय करावयाचे
शूरमेनावर त्याच फार विश्वास होता ते." राजा म्हणाला.

म्हणाला-"अरे, पण तुला काय करा- "माझ्या म्हणण्यावर राजा विश्वास
क्याचे आहे मध्ये पडून ४ राजामाठी प्राण करणार नाही कारण मी चोर आहे व मला
घातला तुं पुढा जिवावर उदास के वर हहपर केले आहे. पाहिल्यापेक्षा मला
होनास. सांग, काय केले आहे राजाने डोळे बांद टाकलीस ते. मग माझे म्हणणे
सुद्धासाठी " सेकणार नसे कोण " सहदेव म्हणाला.

"तु मला प्राणदान दिलेस म्हणून नाही "पण मला तर हहपर केले नाही मी
तर तुलाच प्रथम मागले असते. आणि माझी राजांना जाऊन सांगली " राजा म्हणाला

नगर पुन्हा राठ सैनाच्याचे ते ठरवून * पण ते लोक एकदम मला मूर्ख कर
कोचे आगपल्या मार्गांना लागले. पाहाट पारच नाहीत. एकेक एकेक येसीक, मग
वाण्यापूर्वीच कोणाच्या नकळत राजा आपल्या त्यासाठी एवढी लढाई कळाला. तुम्ही मर्त्य-
महालात पोहचला तेव्हाच्या तेव्हा त्याने क्षण सुसज रहा म्हणजे झाले. एकेकाला
आगल्या सरदारांना बोलाविले अर्थातच त्या एकेक जण पुरे "

राजाच्या सांगण्याप्रमाणे आलेल्या सर्व कारस्थानी सरदारांना कैद करण्यांत आले.
तो म्हणाला "मी सहदेवाला भेटला त्याची जखमे काढून घेतली शेवटी शूरमेन
होता, त्यानेच मला ह्या कारस्थानाचा सुगावा आला त्याला पकडून राजा साक्षर थांबले.

आपण शूरमेन व त्याच्या साथी "याला समजले की त्याचे वाकीचे सर्व साधा
दारांशी लढून त्यांचे पारिपत्य केल पाहिजे वार कैद झाले आहेत. तरीसुद्धा ती शान-
मर्त्य सरदार म्हणाले. पण म्हणाला "हे काय प्रकरण आहे "

अहो, मी हुमना मेहुणा आहे. जशाच तऱ्हेने आपण आपल्या सत्काराचा आदर करता ? ”

“राजद्रोहाने स्वागत असंच करावयाचे असते.” राजा म्हणाला.

“कोणी हें दुमहाळी सांगितलं ? बोलवा पाहू त्याला ऐकू दे तरी !” मेहुणा म्हणाला

राजाने ठरलेल्या जामी एका माणसाकड पाठवून सहदेवाला बोलावणे पाठविले सहदेवाला वाटले की जरपळा सत्ताधी-दार पकडला गेवा आहे आणि आपल्याला पकडण्यासाठी त्याने राजाला आपले नांव सांगितले आहे परंतु लगेच त्याच्या मनात आले की काही झाले तरी राजा असा नीच नाही. म्हणून तो त्या माणसाबरोबर राजवाड्यात गेला. तो म्हणाला “महाराज, मी बोर आहे. मला आपण हद्दपार केले

आहे. तरी मुद्दा माणसाचा नसल्यामुळेच विभाग देवून मी येथे आला आहे. केवळ आपल्या आज्ञेने.”

“काल त्याला मी प्राणदान दिले त्याला आज मारीन ?” राजा म्हणाला

“काल महाराजांचे का होते ” त्याने आश्चर्याने विचारले.

“होय, काल तू मला जेरी करावयास बिकविलेस. आज मुड्याकडून आपली एका गोष्टीची मदत मागावयाची आहे तू ह्या राजद्रोहाला युद्ध करतोस काय ?”

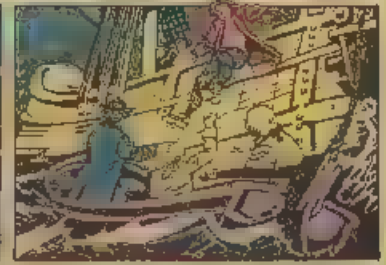
सहदेवाने ते कवच केले, बराच वेळ दोघांचे हतयुद्ध झाल्यावर शेवटी शरमेन मारला गेला

नंतर राजाने सहदेवावरच संगत आरोप ठरविले. शरमेनाची न्यायिनी त्याला दिकी आणि पुन्हा त्याला आपला सरदार केले.

गलिवरच्या सफरी

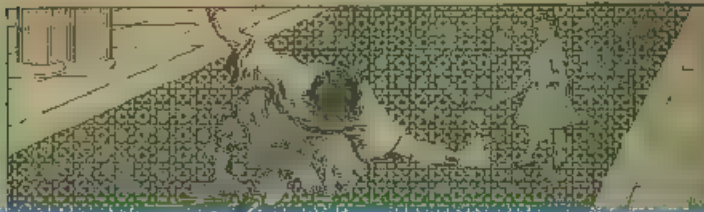

माझे नांव लेम्गुल गलिवर आहे ह. स. १७०० मधील गोष्ट आहे. मी “अन्टिलोप” नांवाच्या ब्रिटिश जहाजातून यात्रा करीत आहे.

गलिवर हा एक छोटासा माणूस आहे. त्याला आपल्या

मी एक जहाज ब्रीडवतां उडी मारपी, त्यात

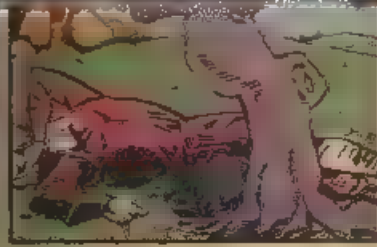

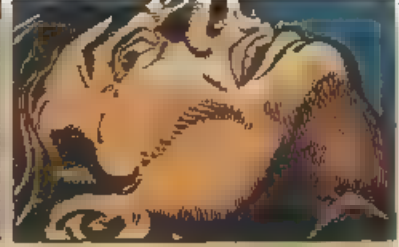
आमने जहाज छुटत गेलें भाणि खान बरी-
बरी मण्डेहि चुकली.

अथी तसामें छुमरे तीन बैल गेल्वावर
झाण्डाका किनारा दिसल.

दन्धमुठ बोल्यावर शरड आलां भरण
तेश्वर गरुत नर मनलें.

झाप मांडली तंहां मला उपावलेलें दसलें
वठण्याका पयल केल एण उठु राकली नाहीं.

आम्हां फार एकाग्र होला व्यावच एक मांडी
लाट जाली व आमची हाडी ठकली.

माझावरान्नसर्वसिद्ध वाच्यन मुळ कें पुढारि
मल झडोवो डाककाठी फाळली अपाराल.

थपा बाजूलीं मला मावु तरी आवाज एकु वत होला मी हत पाव तीक हलवण्याका प्रयत्न करता
परंतु मला = अत्यंत लज्जाकारक घटका कर्तव्यका वट पट बांधून देवण्या आहेत जसें मलायें.

श्रीच्या भक्तीने पावलाशी करीन छानकी तबुन
एके भील वाकतु कथवर दिनाबाबर आलों.

किंवापुन अर्थ नैष्ठ शांत मला तुी
कार्गिने भटले नाहीं.

सुख हीन उर्यजा मणूरा हलान्न वल्लभर घेऊन
माझ्या छातीवर बहून तडिफकें मग हाता.

य न्ना पाठीमाठ बांन लाफ येर होतें ताम
मी जरावे शोरड्या.

मी सोचा सोवण्यासाठी म्हणून कुर्चीस बसण्याचा प्रयत्न केला. त्यामुळे जख्मा वाजण्या लागल्या. मुटूला व मान बळकतांच केशांच्या भेडा लुटून टाकून आल्या.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

(तृतीय अध्याय)

दुःखीत फांतूस 'वा' वाक्य पेशु झाले. तो पण शरीरात त्रासून लहान नव्हते. यामे व उठले.

दुःखीत फांतूस 'वा' वाक्य पेशु झाले. तो पण शरीरात त्रासून लहान नव्हते. यामे व उठले.

मी त्याला खरोखर वाचविले की मला थक झाली आहे. त्याला ते समजले.

मला त्याला लहान लहान भाषणे वाचविले. त्याला थक झाली आहे. त्याला ते समजले.

मुनिप्राणीने अंगुष्ठमंतला धरून वाटला. पण थोडा, त्याच्या मित्राला अनायासही अवरोध करण्याचा यत्न केला.

समाधान पण मनास नव्हते. मनीस बसला म्हणून तो- "महामने! मी धन्य जाहलौ कृपा अर्धे वा मी यतो."

"एक विनंती करतो आता त्याचा मार्ग राग नये. शिरोध्याये वाचल्याची आज्ञा उलट उत्तर देऊ नये."

महिन वज्र ही रीत जगाची मर्यादा नाही याची नक्की. वार्ता वाचल्याची खुल्ल्याची नाही. कसा मी जाई तरी ॥

'त्याचा आत्मा फिजल भुवर, फिजल स्वर्गात मुक्ति कधी? किंवा त्याचे कशा तऱ्हेने घडेल वहीत कुण? कधी?'

इदय मुनींचे द्वंद्व त्याच्या काकुळतीच्या यत्नांनी पाडीवती हात फिरवती म्हणतले प्रमाणे त्यांनी-

"शेगा स्वर्गाची दृष्टीवर शकेल आणि जो कोणी, तोच उबरेल शकेल खरा निवें शिपहुनिया पाणी ॥"

अंगुष्ठमंत ते आश्चर्याने ऐकून बसला- "हे मुनीवर! माहित मजला तिचा न इशारा सांग करुनि कृपा मजवर ॥"

श्री. भास्कर आर्षदे, हैदराबाद

ढोळ्यांत अंजन

आठ रें वर्षापूर्वी चीनमध्ये हंग चौ, ही त्या साम्राज्याची राजधानी होती. राजधानीचेच शहर तें. अर्थातच पूर्ण वैभवानें भरलेलें. त्या वैभवांत भिकाऱ्यांचें वैभव ही ओतप्रोत होतें. त्यांत त्यांचा एक राजाहि होता. तो काही सर्व भिकाऱ्यांकडून त्यांच्या प्राप्तीतील एक निश्चित वांटा घेत असे व त्याच्यावर सावकारीचा बंदा पण करीत असे. अशा तऱ्हेने त्याला पैस मिळविण्याचें एक उत्तम साधन मिळत असे.

भिकाऱ्यांचा राजा घरांत जरी राजासारखाच राहात असे तरी दारा बाहेर त्याला कोणी विचारीत नसे.

हंग चौ नगरांत त्या वेळीं 'चिन त्याला एक मुलगी होती. व तिला लाओतो' नांवाच्या भिकारी त्यांचा राजा जन्म देऊन त्याची बायको मरण पावली. होता. साठ पिढ्यांपासून हें राज्यपद नंतर त्यानें पुन्हां श्म केलें नाहीं. आपल्या त्यांच्याकडे चारुत आलें होतें. त्यामुळे मुलीचेंच संगोपन करण्यांत त्यानें मन रमविलें.

श्री. गंगाधरजी आपटे

तिला त्यानें उत्तम शिक्षण दिलें. तऱ्हेतऱ्हेची कलाकुसरीची कामें शिकविली. लिखाच्यारा बानावयास शिकविलें. एनठेंच नऱ्हे तर तिला उच्च शिक्षण देऊन सुविद्य केलें. ती मुलगीहि सुशील व शुणवति होती. सुंदर होती. खरोखर शेरामोठ्याच्या घरांत शोभण्यासारखी होती. तिचे नांव होतें यून.

चिन लाओतोच्या मनांतून आपल्या-मुलीला मोठ्याच्या घरांत द्यावी असें होतें. परंतु भिकाऱ्याच्या राजाची मुलगी म्हणून तिच्याशी लग्न करण्यास कोणी तयार होईना.

यून अठरा वर्षांची झाली तरी तिचें लग्न कोठेंच जमलें नाहीं.

त्याच गांवांत मोची नांवाचा एक मुलगा होता. तो फार सुंदर होता. त्याला आर्हवडील कोणी नव्हतें. तो नार गरीब होता. परंतु हुशार होता. तशा गरीबींत सुद्धां त्यानें कांहीं तरी सरकारी परीक्षा दिल्या होत्या. त्याचें वय बीस वर्षांचें होतें तरी पण त्या गरीबीमुळे त्याचें अद्यापि लग्न झालें नव्हतें.

चिननें त्या मुलाची चौकडी केली. तो रागारागानें आपल्याबरोबर पत्तास साठ चांगला होतकरू होता तो म्हणून त्याला घर जावई करून घेतलें चिननें. मोची पण

अगदीं गरीब निराधार होता. म्हणून लग्नास तयार झाला.

सुंदर, संपन्न व सुविद्य पत्नी मिळाल्यामुळे मोची फार खूब झाला. त्याच्या मित्रांना-सुद्धां त्याचें त्वा बद्दल अभिर्नंदन केलें, त्यानें ह्मानितिल आपल्या सर्व मित्रांना बोलावून सासऱ्याकडेच मेजवानी दिली.

त्या जेवणावळीची बातमी चिनचा नातलग भिकाऱ्यांचा राजा याला समजली.

तो रागारागानें आपल्याबरोबर पत्तास साठ भिकाऱ्यांची टोळी घेऊन चिनच्या घरी आला, "तोच कोण मोठा. आम्ही काय

चांदोबा

६३

पाण्यांत पडली." सर्वाना वस्तुस्थिति कळून चुकली, पण कोणी कांहीं बोलले नाही.

युनु पाण्यांत पडली खरी पण ती कांहीं भेळी नाही. तिच्या पायाला वस्त्राचा तरी आधार मिळाला. त्याच्या सहाय्याने ती विनाऱ्यापर्यंत जाऊन पोहोचली. तेथे वसून ती आपल्या परिस्थितीवर विचार करू लागली. आपल्याला माझून टाकून आपला पति दुसरे लग्न करणार आहे, या विचाराने तिला फार दुःख झाले. पण ती विचारी काय करणार?

मोची मिथून गेल्यावर त्याच वाटेने जाणारी एक बोट आली. तिने तिच्या

ठिकाणी नांगर टाकला. त्या बोटाला वाहतुक खात्याचा एक अधिकारी होता. त्याचे नांव झाटे हो असे होते. सर्व निवानोज होण्यापूर्वी त्याने व त्याच्या बायकोने सर्वकडे हिटून जहाजाची तपासणी केली. नेतर एकदा आपल्या खोलीतील खिडकीतून होकावून पाहिले तर त्यांना किनाऱ्यावर कोणी रडत असल्याचा आवाज ऐकू आला. त्यांनी नावाळ्यांना मांगून युनुला बोटीपर बोलवून घेतले. तिला बांगळे कपडे देऊन माहिती विचारली. ती ऐकून ते म्हणाले—"तू बायले नकोस. आम्ही तुशी सवे व्यवस्था करतो. तू आम्हांला

मुलीप्रमाणेच आहेस." त्यांनी बोटोवरील सर्वाना बजावून सांगितले की ही वार्ता कोणासहि कळता कामा नये.

कांहीं दिवसांनी झाटे हो हुबेबुला पोहोचला. तेथे त्याला सर्वात मोठा अधिकारी म्हणून पाठविले होते. मोची त्याच्या हाता खाली एक अधिकारी होता. अधिकाऱ्याच्या स्वागतासाठी सर्व नोकर गेले. त्यांत मोचीहि होता. त्याला पाहताच झाटे हो मनांत म्हणाला—"हा मनुष्य सुशिक्षित आणि चांगला दिसतो आहे. तरी घुळा त्याने हे असे नीच काम का केले?"

कांही दिवसांनी झाटे हो भे सांगितले की माही एक वीस वर्षांची मुलगी आहे. तिच्या योग्य वर कोणी दिसला तर सुचवा. मी त्याला धरजावई करून घेणार आहे.

तेथे सर्वाना माहीत होते की मोची दुसरे लग्न करण्यास तयार आहे. म्हणून सर्वाना त्याचे नांव सुचविले. झाटे होला तो फसत पडला व त्याच्या विषयी पूर्णपणे तपास करण्यास सांगितले. आपले भाग्य इतके अनुकूल झाल्याचे पाहून त्याला फार आनंद झाला. तो लग्न करण्यास तयार झाला.

झाटे होने त्याला बोलवून प्रत्यक्ष पिचा-
ले. म्हणाला-“आम्ही कार लावून केलेल्यामुळे
मूळगी थोडी बिघडली आहे. ती कोणाचेच
ऐकत नाही. तू तिच्या मर्जीप्रमाणे तिच्या
आर्जेत वागण्यास तयार असशील तर ठीक,
नाहींतर ह्या भानगडीत न पडलेले बरे.”
मोची कबूल झाला.

इकडे युनूला जेव्हा समजले की तिचा
पुनर्विवाह ठावणार आहेत, तेव्हा तिने त्या
गोष्टीला नकार दिला. म्हणाली-“मला दूर
कारण्यासाठीच त्यांनी एवढे कारस्थान केले.
माझ्या बरोबर राहण्यात त्यांना असमान
वाटला. पण त्यांना सोडून मी दुसरे कस
करणार नाही.”

झाटे होणे जेव्हा तिच्या होण्याच्या पतीची
नाहिती सांगितली तेव्हा आपल्याच नवऱ्याची
झाटे होणे आपले लक्ष लावणार म्हणून ती
तयार झाली.

दोघांचे लक्ष झाले. नवरा नवरीला एका
खोर्चीत नेण्यात आले. मोचीने युनूला
खोर्चीत प्रवेश करताच चारी बाजूंनी आठ
दहा दासी आल्या व त्यांनी मोचीला
दांडक्यांनी मारण्यास सुरुवात केली. तो
ओरडला-“थांबा! थांबा!! थांबवा!!!”

“माले नका त्यांना. इकडेच येऊन या.”
युनू म्हणाली. मोची तिच्याजवळ गेला व
म्हणाला-“मी काय गुन्हा केला आहे.
म्हणून मला ही शिक्षा दिली?” युनू
काहीही बोलली नाही. तिने कस आपला
गुरसा बाजूस केला. “भूत मूऽऽऽऽऽऽऽ”
तो ओरडला. तेथे असलेले नोकर चाकर
सर्व हंसू लागले.

गडबड ऐकून श्री व सौ. झाटे हो तेथे
आली. त्यांनी मोचीला समजावून सांगितले.
मोचीने स्तुती माफी मागितली. तेव्हा पासून
ती दोघे घुलाने राहू लागली.

संध्यादेवी

[कवि: श्री. ना. व. हेकरे-पुणे]

★

संध्यादेवी हांसत येई शांत शांत चंद्रकडे
सूर्यराज मग वाह घाईने जाती ते बापुडे,
गाई वळती मजेंत अपुल्या शगाकडे सन्दरी
सुराखित्री तो हांसत खिदळत येई अपुल्या घरी ॥ १ ॥

दिनभर दमुनी गेलेला मग शेवकरी हर्षुनी
नांगर ठेवी, गप्पा गोष्टी करी वसुन अंगणी
द्विजगण सारे गगनांतुनि ते येवी धरळांत
पिलांस गोंजारून भरविती खाऊ प्रेमांत ॥ २ ॥

संध्यादेवी बावुनी मारे हांसतसे मन्मनी
हळूच येती पाठिगामुनी निशानाथ बावुनी
जोडी जाई दोघांची ती रंगुनि प्रेमांत
प्रसन्नता मग दिसे खरोखर सान्या विधांत ॥ ३ ॥

